

VENDIM
Nr. 85, datë 24.12.2024

NË EMËR TË REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, e përbërë nga:

Holta Zaçaj	kryetare;
Marsida Xhaferllari	anëtare;
Sonila Bejtja	anëtare;
Sandër Beci	anëtar;
Ilir Toska	anëtar;
Genti Ibrahim	anëtar;
Marjana Semini	anëtare;
Fiona Papajorgji	anëtare,

me sekretare Enina Kotoni, në datën 4.12.2024 mori në shqyrtim në seancë plenare publike çështjen nr. 18 (P) 2024 të Regjistrat Themeltar, që u përket:

KËRKUES: Partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”, përfaqësuar nga kryetar Dashamir Shehi dhe avokat Rezart Kthupi, me autorizim.

Partia “Nisma Thurje”, përfaqësuar nga kryetar Endri Shabani.

Organizata “Shqipëria Bëhet”, përfaqësuar nga drejtori ekzekutiv Adriatik Lapaj, me autorizim.

Partia “Aleanca Demokracia e Re”, Partia “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, Partia “Kombëtare Konservatore Albania”, Partia “Bashkimi Demokristian Shqiptar”, Partia “Ora e Shqipërisë”, Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu, Gëzim Ademaj, përfaqësuar nga avokat Jordan Daci, me prokurë.

SUBJEKT I INTERESUAR:

Kuvendi i Republikës së Shqipërisë, përfaqësuar nga Mimoza Arbi dhe Viktor Gumi, me autorizim.

OBJEKTI: Shfuqizimi i neneve 67 dhe 163, pikat 2 dhe 3, të ligjit nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar me nenet 5 dhe 9 të ligjit nr. 81/2024, si të pajtueshme me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë.

Pezullimi i zbatimit të neneve 67 dhe 163 të ligjit nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar me nenet 5 dhe 9 të ligjit nr. 81/2024.

Interpretimi përfundimtar i nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimi i tij.

BAZA LIGJORE: Nenet 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 15, pika 1, 17, 18, 22, 45, 64, 70, 83, 116, 122, 123, 124, 131, pika 1, shkronja “a”, 134, pikat 1, shkronjat “gj”, “h”, “i” dhe 2, të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë; nenet 27, 28, 29, 30, 45, pika 1, 47, 49, 50 dhe 51 të ligjit nr. 8577, datë 10.2.2000, “Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar (*ligji nr. 8577/2000*).

GJYKATA KUSHTETUESE,

pasi dëgjoi relatorin e çështjes Fiona Papajorgji, mori në shqyrtim pretendimet e kërkesve, partive “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”, “Nisma Thurje”, “Aleanca Demokracia e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar” dhe “Ora e Shqipërisë”, organizatës “Shqipëria bëhet”, deputetëve Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu dhe Gëzim Ademaj, që kërkuan pranimin e kërkesës, parashtrimet e subjektit të interesuar, Kuvendit të Republikës së Shqipërisë (*Kuvendi*), që kërkoi rrëzimin e kërkesës, mendimin me shkrim të Avokatit të Popullit, si dhe diskutoi çështjen në tërësi,

VËREN:

Rrethanat e çështjes

1. Kuvendi ka miratuar ligjin nr. 115/2020, datë 30.7.2020, “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 8417, datë 21.10.1998, “Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar. Ky ligj ka ndryshuar nenet 64 dhe 68, pika 1, të Kushtetutës.

2. Konkretisht, përmbajtja e nenit 64 të Kushtetutës ka ndryshuar, si vijon: *“1. Kuvendi përbëhet nga 140 deputetë, të zgjedhur sipas një sistemi zgjedhjesh proporcional me konkurrim rajonal dhe prag kombëtar. 2. Në shpërndarjen e mandateve marrin pjesë subjektet zgjedhore që arrijnë pragu kombëtar. 3. Zgjedhësit gëzojnë të drejtën për të dhënë votë parapëlqyese për kandidatët e listave shumemërore. Kriteret dhe rregullat për zbatimin e sistemit zgjedhor, për caktimin e zonave zgjedhore, pragu kombëtar, numrin e mandateve për secilën zonë, shpërndarjen e mandateve dhe masën e shtrirjes së votimit parapëlqyes, përcaktohen në ligjin për zgjedhjet. Ligji për zgjedhjet garanton që votimit parapëlqyes t’i nënshtrohen jo më pak se dy të tretat e listës shumemërore dhe të sigurojë përfaqësim gjinor.”*. Ndërsa përmbajtja e nenit 68, pika 1, të Kushtetutës ka ndryshuar si vijon: *“Kandidatët për deputetë paraqiten në nivel zone zgjedhore nga partitë politike ose nga zgjedhësit. Një kandidat mund të paraqitet vetëm për një nga subjektet propozuese, sipas kësaj pike. Rregullat për regjistrimin e kandidatëve për deputetë përcaktohen në ligjin për zgjedhjet.”*

3. Pas ndryshimeve kushtetuese, Kuvendi ka miratuar ligjin nr. 118/2020, datë 5.10.2020, “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar”, i cili, ndër të tjera, ka ndryshuar edhe përmbajtjen e neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor që lidhen me listat e kandidatëve të partive dhe koalicioneve të partive politike, si dhe shpërndarjen e mandateve për kandidatët fitues të listës. Ndërkohë, përmbajtja e nenit 163 të Kodit Zgjedhor (të ndryshuar) i është nënshtruar kontrollit kushtetues nga Gjykata Kushtetuese (Gjykata), e cila, me vendimin nr. 28, datë 30.6.2021, ka vendosur shfuqizimin e pikës 3 të nenit 163 të atij kodi, që parashikonte aplikimin e herësit në shpërndarjen e mandateve të kandidatëve fitues, si të papajtueshme me Kushtetutën.

4. Në datën 26.7.2024 Kuvendi ka miratuar ligjin nr. 81/2024, “Për disa shtesa dhe ndryshime në ligjin nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar”, i cili është botuar në Fletoren Zyrtare nr. 132, datë 26.7.2024 dhe ka hyrë në fuqi 15 ditë pas botimit të tij. Përveç parashikimeve ligjore për votimin nga jashtë territorit të Shqipërisë, ky ligj ka riformuluar tërësisht nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor.

5. Kështu, neni 67 i këtij kodi përcakton mënyrën e paraqitjes së listave të kandidatëve për zgjedhjet për Kuvend dhe ka këtë përmbajtje: *“1. Partia politike ose koalicioni zgjedhor, në kuptim të nenit 65, që është regjistruar në KQZ si subjekt zgjedhor për zgjedhjet në Kuvend, depoziton në KQZ për çdo zonë zgjedhore, jo më vonë se 50 ditë para datës së zgjedhjeve, listën që përbëhet nga: a) lista shumemërore me renditje të fiksuara të kandidatëve; dhe b) lista shumemërore e kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes. 2. Emrat në listën shumemërore me renditje të fiksuara të kandidatëve të subjektit zgjedhor paraqiten të renditura sipas rendit shifror, duke filluar nga numri një. Për koalicionet përbri emrit të kandidatit shënohet cilës parti i përket kandidati. Numri i përgjithshëm i kandidatëve në listën me renditje të fiksuara është i barabartë me numrin e mandateve për çdo zonë zgjedhore pjesëtuar për tre. Kur nga ky pjesëtim nuk rezulton numër i plotë mandatesh, atëherë në rast se presja dhjetore si pasojë e pjesëtimit është e barabartë ose më e madhe se 0,5 lista përmbillet me numrin e plotë pasrendës, ndërsa kur si pasojë e pjesëtimit rezulton presja dhjetore më e vogël se 0,5, lista shumemërore me renditje të fiksuara të kandidatëve mbyllet me numrin e plotë pararendës. 3. Lista shumemërore e kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes nga zgjedhësit është e barabartë me numrin e mandateve për çdo zonë zgjedhore. Renditja e kandidatëve bëhet sipas rendit alfabetik të mbiemrit për secilin prej tyre. 4. Kandidati për deputet, i regjistruar në një listë shumemërore në një zonë zgjedhore, nuk mund të regjistrohet si i tillë për një zonë zgjedhore tjetër, qoftë edhe për llogari të një partie apo koalicioni tjetër dhe as si i propozuar nga një grup zgjedhësish. 5. Kandidati për deputet, i regjistruar në listën shumemërore me renditje të fiksuara*

të partisë politike apo koalicionit, nuk mund të jetë njëkohësisht edhe në listën shumemërore të kandidatëve për deputetë që i nënshtrohen votimit parapëlqyes. 6. Për çdo zonë zgjedhore në zgjedhjet për Kuvendin një në çdo tre emra të kandidatëve të listës shumemërore me renditje të fiksuar i përket gjinisë më pak të përfaqësuar dhe një në çdo tre emra të listës shumemërore që i nënshtrohet votimit parapëlqyes duhet t'i përkasë gjinisë më pak të përfaqësuar. 7. Për zgjedhjet e organeve të qeverisjes vendore kandidati për kryetar të bashkisë dhe lista e kandidatëve për këshillat vendore regjistrohen në KZAZ-në që mbulon njësinë e qeverisjes vendore brenda afatit të përcaktuar në këtë pikë. KZAZ-ja dorëzon një kopje të listës në KQZ brenda 48 orëve. Kandidati për kryetar të bashkisë dhe lista e kandidatëve për këshillat vendore depozitohet në KQZ në rastet kur territori i njësisë së qeverisjes vendore nuk mbulohet nga një KZAZ e vetme. 8. Kandidati për kryetar bashkie apo për këshillin e bashkisë nuk mund të regjistrohet si i tillë për një zonë zgjedhore tjetër, qoftë edhe për llogari të një partie apo koalicioni tjetër dhe as si i propozuar nga një grup zgjedhësish. 9. Në zgjedhjet për këshillat bashkiakë një në çdo dy emra të njëpasnjëshëm në renditje të kandidatëve të subjekteve zgjedhore duhet t'i përkasë së njëjtës gjeni. 10. Në rast mospërmbushjeje të njërit prej kushteve të parashikuara në këtë nen, në lidhje me përbërjen e listës shumemërore, KQZ-ja zbaton sanksionet e parashikuara në nenin 175 të këtij Kodi.”.

6. Neni 163 parashikon shpërndarjen e mandateve për kandidatët fitues të listës dhe në pikat 2 dhe 3 ka këtë përmbytje: “2. Kandidatët e listës shumemërore që i nënshtrohen votimit parapëlqyes rirenditen në bazë të numrit më të lartë të votave parapëlqyese për secilin kandidat. Kur numri i votave është i barabartë, renditja përcaktohet me short. Rirenditja sipas kësaj pike përdoret në zbatimin e nenit 164 të këtij Kodi. Në rastet kur nga rirenditja nuk rezulton që duke filluar nga kreu i kësaj liste një në çdo tre emra i përket gjinisë më pak të përfaqësuar, atëherë kandidati i tretë në këtë listë dhe në vijim një në çdo tre emra të saj i përket gjinisë më pak të përfaqësuar sipas numrit të votave që këto të fundit kanë marrë. Mbi bazën e këtij kriteri hartohet lista përfundimtare që i nënshtrohet votimit parapëlqyes e renditur, e cila përdoret për zbatimin e nenit 164 të këtij Kodi. 3. Mandatet për kandidatët fitues fillimisht shpërndahen sipas renditjes së listës shumemërore me renditje të fiksuar të subjektit zgjedhor dhe në përputhje me renditjen e kandidatëve në të dhe, në rast shterimi të saj, vijohet me kandidatët fitues të rirenditur të listës shumemërore që i nënshtrohen votimit parapëlqyes sipas pikës 2 të këtij neni.”.

7. Në datën 29.8.2024 partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar” (kërkuesja) i është drejtuar Gjykatës, duke kërkuar shfuqizimin e pikës 1, shkronjat “a” dhe “b” dhe fjalisë së fundit të pikës 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, të ndryshuar. Kjo kërkesë, pasi është plotësuar në përputhje me përcaktimet e ligjit nr. 8577/2000, është regjistruar në datën 30.8.2024. Në vijim, në datën 16.9.2024 kërkuesja i është drejtuar sërish Gjykatës me kërkesë për përshpejtimin e gjykimit të çështjes. Me vendimin e datës 30.9.2024 Kolegji i Gjykatës ka vendosur kalimin e çështjes për shqyrtim në seancë plenare publike, kurse Mbledhja e Gjyqtarëve, në datën 02.10.2024 ka vendosur shqyrtimin e kërkesës për pezullimin e zbatimit të dispozitave të kundërshtuara në seancë plenare publike dhe pranimin e kërkesës për përshpejtim.¹

8. Gjithashtu, në datën 16.9.2024 organizata “Shqipëria bëhet” i është drejtuar Gjykatës, duke kërkuar shfuqizimin e pikave 1 deri në 5 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor. Me vendimin e datës 30.9.2024 Kolegji i Gjykatës ka vendosur kalimin e çështjes për shqyrtim paraprak në Mbledhjen e Gjyqtarëve, e cila, me vendimin e datës 2.10.2024, ka vendosur kalimin për shqyrtim në seancë plenare publike dhe bashkimin me çështjen e paraqitur më herët nga partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar” në një të vetme.

9. Po kështu, në datën 9.10.2024 partia “Nisma Thurje” i është drejtuar Gjykatës me kërkesë për shfuqizimin e nenit 67 të Kodit Zgjedhor, e cila, pasi është plotësuar në përputhje me kërkesat e ligjit nr. 8577/2000, është regjistruar në datën 23.10.2024. Me vendimin e datës 28.10.2024 Kolegji i Gjykatës ka vendosur kalimin e çështjes për shqyrtim në seancë plenare publike. Me vendimin e kësaj date, Mbledhja e Gjyqtarëve ka vendosur bashkimin e çështjeve të paraqitura nga të tria subjektet e lartpërmendura në një të vetme.

¹ Gjyqtarja Sonila Bejtja votoi për rrëzimin e kërkesës për pezullimin e zbatimit të shkronjave “a” dhe “b” të pikës 1 dhe fjalisë së fundit të pikës 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, si dhe për rrëzimin e kërkesës për përshpejtimin e gjykimit të çështjes.

10. Në datën 29.10.2024 është regjistruar edhe kërkesa me kërkuar Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu, Gëzim Ademaj dhe partitë “Aleanca Demokracia e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar” dhe “Ora e Shqipërisë” (5 parti dhe 4 individë/deputetë), me objekt shfuqizimin e pikave 1, shkronjat “a” dhe “b”, 2, shprehjes “në listën shumëmemërore me renditje të fiksuar” në pikat 5 dhe 6 të nenit 67, si dhe pikat 2 dhe 3, të nenit 163 të Kodit Zgjedhor, pezullimin e zbatimit të tyre, si dhe interpretimin përfundimtar të nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimin e tij. Me vendimin e datës 5.11.2024 Kolegji i Gjykatës ka vendosur kalimin e çështjes për shqyrtim në Mbledhjen e Gjyqtarëve, e cila në datën 6.11.2024 ka vendosur kalimin e çështjes në seancë plenare publike, bashkimin e kësaj kërkesë me tri çështjet e paraqitura më parë, si dhe shqyrtimin e kërkesës për pezullimin e zbatimit të dispozitave të kundërshtuara në seancë plenare publike.²

11. Për sa i takon objektit të këtij gjykimi kushtetues, në kushtet që kërkesat e paraqitura nga: *partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”* për shfuqizimin e pikës 1, shkronja “a” dhe “b” dhe fjalisë së fundit të pikës 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, të ndryshuar; *organizata “Shqipëria bëhet”* për shfuqizimin e pikave 1 deri në 5 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor; *partia “Nisma Thurje”* për shfuqizimin e neneve 67 dhe 163, pika 1, të Kodit Zgjedhor, por në përmbajtje të kërkesës pretendimet lidhen edhe me nenin 163; *deputetët Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu, Gëzim Ademaj dhe partitë “Aleanca Demokracia e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar” dhe “Ora e Shqipërisë”* për shfuqizimin e pikave 1, shkronjat “a” dhe “b”, 2, shprehjeve në pikat 5 dhe 6 të nenit 67, pikat 2 dhe 3 të nenit 163 të Kodit Zgjedhor, si dhe interpretimin përfundimtar të nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimin e tij, janë bashkuar në një çështje të vetme, Mbledhja e Gjyqtarëve vlerësoi se objekt i kontrollit kushtetues do të jetë: *“Shfuqizimi i neneve 67 dhe 163, pikat 2 dhe 3, të ligjit nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar me nenet 5 dhe 9 të ligjit nr. 81/2024, si të papajftueshme me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë. Pezullimi i zbatimit të neneve 67 dhe 163 të ligjit nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar me nenet 5 dhe 9 të ligjit nr. 81/2024. Interpretimi përfundimtar i nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimi i tij.”*

II

Pretendimet në Gjykatën Kushtetuese

12. Kërkesit, *partitë politike dhe individët*, në mënyrë të përmbledhur, kanë parashtruar:

A. Për pezullimin e zbatimit të neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor:

12.1. Pezullimi mbron interesat individuale të shtetasve në raport me të drejtën e tyre për të zgjedhur, interesat shoqërorë, si dhe interesin e shtetit për krijimin e institucioneve demokratike. Ky nen sjell dy pasoja: *së pari*, për partitë politike të cilat në fushatën e ardhshme zgjedhore do të ndërtojnë strategjitë e tyre dhe, *së dyti*, për zgjedhësit të cilët kanë pritshmëri për “listat e hapura”. Mospezullimi i normës ligjore do të krijojë pritshmëri të caktuara nga kandidatët potencialë, marrëdhënie të kushtëzuara ndërmjet tyre dhe votuesve, si dhe ndërmjet tyre dhe partive politike. Kërkesa për kundërshtimin e ligjit është depozituar përpara shpalljes së datës së zgjedhjeve nga Presidenti i Republikës, për të shmangur cenimin e të drejtave kushtetuese të shtetasve dhe siguruar zhvillimin e zgjedhjeve në përputhje me Kushtetutën.

B. Për themelin e çështjes:

Kërkeset, partitë politike, në mënyrë të përmbledhur, kanë parashtruar, si vijon:

B.1. Nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor cenojnë:

12.2. *Parimin e shtetit të së drejtës* në dy drejtime. *Së pari*, dispozita është miratuar me procedurë të

² Gjyqtarja Sonila Bejtja votoi për rrëzimin e kërkesës për pezullimin e zbatimit të shkronjave “a” dhe “b” të pikës 1 dhe fjalisë së fundit të pikës 2 të nenit 67 të ligjit nr. 10019, datë 29.12.2008, “Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë, i ndryshuar me nenin 5 të ligjit nr. 81/2024”.

përsheptuar brenda 8 ditëve në kundërshtim me nenin 83, pikat 2 dhe 3, të Kushtetutës dhe në shkelje të parashikimeve ligjore të nenit 28 të Rregullores së Kuvendit. Nuk rezulton që nga seanca plenare e Kuvendit të jetë marrë një vendim lidhur me shqyrtimin e këtij projektligji me procedurë të përsheptuar, duke përcaktuar datën e mbledhjes së Komisionit për Çështjet Ligjore, Administratën Publike dhe të Drejtat e Njeriut, kohën për paraqitjen e amendamenteve dhe datën e shqyrtimit në seancë plenare. Amendamentet e paraqitura në seancën e komisionit në të vërtetë përbëjnë një nismë të re ligjore, pasi propozimi fillestar dhe relacioni shoqërues përmbanin vetëm rregullimin e votimit për shtetasit shqiptarë me banim jashtë vendit, por jo ndryshimin e dispozitave ligjore që rregullojnë listat shumëmemërore të kandidatëve, shtrirjen e votës parapëlqyese dhe mënyrën e shpërndarjes së mandateve. *Së dyti*, pika 2 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor bie në kundërshtim me nenin 64 të Kushtetutës, e cila ka parashikuar se votimi parapëlqyës i garantohet jo më pak se dy të tretave të listës shumëmemërore. Rrumbullakosja e numrit pjesor në këtë dispozitë cenon këtë parashikim kushtetues.

12.3. *Parimin e barazisë përpara ligjit (barazisë midis kandidatëve)*, pasi pika 1 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor krijon detyrimin e partive politike për të depozituar dy lista shumëmemërore, me renditje të fiksuara dhe atë me kandidatët që i nënshtrohen votimit parapëlqyës, duke sjellë si pasojë zbatimin e detyrueshëm të nenit 163. Sipas pikës 3 të këtij neni, mandatet shpërndahen sipas listës së parë dhe në rast shtrimi vijohet me listën e dytë. Në këtë mënyrë partive u hiqet mundësia të konkurrojnë vetëm me listën që i nënshtrohet votës parapëlqyese. Sipas këtyre dy dispozitave krijohen dy kategori, kandidatë të listave të fiksuara, të cilët kanë mundësinë të zgjidhen deputetë dhe kandidatë të listave të hapura, të cilët edhe pse mund të marrin votë parapëlqyese individuale mund të mos jenë deputetë, sepse mandatin e tyre ligji ia jep ndonjërit prej kandidatëve të listës së fiksuara. Në këtë mënyrë privilegjoohen padrejtësisht kandidatët e listave të fiksuara, ndërsa penalizohen në ekstrem kandidatët e listave të hapura, duke pasur pabarazi në mundësinë për t'u zgjedhur. Diferencimi në trajtim që krijohet midis këtyre dy kategorive nuk është objektivisht i justifikuar, pra nuk ndjek një qëllim të ligjshëm dhe nuk përmbush kriterin e proporcionalitetit. Një tjetër diferencim shfaqet edhe midis kandidatëve gra dhe kandidatëve burra, brenda "listës së fiksuara", të cilët duhet të jenë në raportin dy të tretat për kategorinë e dytë. Edhe ky diskriminim nuk përmbush ndonjë qëllim legjitim.

12.4. *Parimin e zgjedhjeve të barabarta (barazisë së partive politike)*, pasi sistemi i parashikuar në këtë dispozitë krijon formalisht barazi në zgjedhje vetëm për 2 parti, por ai u mohon me ligj partive të tjera mundësinë teorike që ndonjë kandidat i listës së hapur të tyre të marrë mandat deputeti. Ky sistem ligjor funksionon me numër të kufizuar partish politike, si i tillë, bie ndesh me parimin e pluralizmit politik dhe të barazisë në zgjedhje. Në këtë mënyrë mekanizmi i listës së votës parapëlqyese të çdo partie tjetër nuk mund të vendoset në funksionim efektiv në asnjë rast teorik. Partitë e treta penalizohen nga mosshpërndarja e mandateve të lista e kandidatëve me votë parapëlqyese, por edhe nga mospërdorimi i të gjithë mekanizmit të listës së hapur, ndërsa dy partitë kryesore gëzojnë mbështetje financiare ose mediatike. Edhe për sa i përket pabarazisë midis partive politike kufizimi i këtij parimi nuk ka një qëllim të ligjshëm dhe është joproporcional. Detyrimi i partive politike që përveç listës së kandidatëve me votë parapëlqyese të depozitojnë edhe listën e fiksuara, që passjell edhe shpërndarjen e mandateve fillimisht të këta të fundit, krijon pabarazi midis partive, pasi vetëm partitë e mëdha që kanë mundësi për të fituar më shumë se një të tretën e mandateve do të mund të përfitojnë nga shpërndarja e mandateve për kandidatët e listës së hapur. Kështu krijohet një garë e pabarabartë për partitë e vogla, të cilat nuk mund të përdorin efektivisht mekanizmin e votës parapëlqyese.

12.5. *Të drejtën e votës (të drejtën për të zgjedhur) të lidhur me parimin e proporcionalitetit*, pasi kufizimet e vendosura ndaj kësaj të drejte nuk plotësojnë kushtet e vendosura në nenin 17 të Kushtetutës, pasi nuk janë vendosur për një qëllim të ligjshëm, për sa kohë nuk ka pasur nevojë për të rritur rolin ndikues të partive politike dhe kufizuar votën parapëlqyese. Po kështu, nuk përmbushet as kriteri i proporcionalitetit, pasi e drejta për të zgjedhur me votë parapëlqyese asgjësohet totalisht; vota parapëlqyese nuk shtrihet në një të tretën e listës së kandidatëve, një kandidat i listës së hapur sado

vota parapëlqyese të marrë, nuk do të arrinte të merrte me zëvendësim mandatin e kandidatit të fundit në listën e fiksuar. Parashikimi ligjor i kundërshtuar cenon të drejtën për të zgjedhur më tepër se sa “herësi” i shfuqizuar më parë nga Gjykata, duke mohuar tërësisht votën parapëlqyese. Gjithashtu, nuk përmbushet kriteri i proporcionalitetit *stricto sensu*, pasi sistemi aktual do të prodhojë një numër më të madh mandatesh të fituara nga “lista e fiksuar” dhe një numër më të vogël nga vota parapëlqyese, duke kufizuar të drejtën për t’u zgjedhur. Neni 67 i ndërlidhur me nenin 163 të Kodit Zgjedhor kufizon në mënyrë joproporcionale këtë të drejtë, pasi nëse nuk do të parashikohej lidhëza “dhe” në nenin 67, pika 1, partitë politike do të kishin mundësi të zgjidhnin mes konkurrimit me dy lista ose vetëm me listën që i nënshtrohet votës parapëlqyese, e cila përfshin të gjithë kandidatët e kërkuar nga ligji dhe shpërndarja e mandateve do të bëhej vetëm bazuar në këtë listë. Ligji u ka mohuar votuesve të drejtën për të marrë pjesë në mënyrë kuptimplotë në zgjedhjen e kandidatëve nga lista e fiksuar, duke krijuar pabarazi midis ndikimit të votave të hedhura për kategori të ndryshme kandidatësh.

12.6. *Parimin e sigurisë juridike*, pasi e drejta e votës parapëlqyese për të gjithë listën e kandidatëve, e parashikuar në nenin 64 të Kushtetutës, është ushtruar në zgjedhjet e mëparshme. Rikthimi i listave të fiksuara përbën kufizimin me ligj të një të drejte të fituar dhe të ushtruar nga zgjedhësit. Në rastin objekt shqyrtimi nuk kemi një shkak publik me të cilin ligjvënësi të ketë deklaruar se cili ka qenë qëllimi ose objektivi i tij apo shkak për ndryshimin regresiv të një dispozite ligjore, duke cenuar një të drejtë të fituar. Paqartësia në shpërndarjen e mandateve midis dy listave krijon pasiguri si për kandidatët garues në zgjedhje, ashtu edhe për votuesit, duke cenuar edhe parimin e shtetit të së drejtës.

Kërkesja, organizata “Shqipëria bëhet”, në mënyrë të përmbledhur, ka parashtruar se nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor cenojnë:

12.7. *Të drejtën për të zgjedhur të lidhur me parimin e proporcionalitetit*, pasi mekanizmi i parashikuar në këtë nen e ka kthyer votën parapëlqyese një të drejtë iluzore, duke pamundësuar *de facto* konkurrueshmërinë dhe paracaktuar kandidatët fitues. Për shumicën e partive numri i kandidatëve që i përkasin “listës së fiksuar” është në shumicën e zonave zgjedhore më i madh se numri i mandateve të fituara. Ky parashikim bie në kundërshtim me përmbajtjen e nenit 64, pika 3, të Kushtetutës, i cili parashikon se votimi parapëlqyes duhet të jetë jo më pak se për dy të tretat e listës shumemërore, si dhe me nenin 17 të Kushtetutës. Mbyllja e listës së kandidatëve duhet të ishte parashikuar si një mundësi dhe jo si një detyrim. Edhe pika 2 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor cenon nenin 64, pika 3, të Kushtetutës, pasi përllogaritja e numrit të mandateve të “listës së fiksuar” në varësi të presjes dhjetore më të vogël ose më të madhe se 0,5 shkon në favor të kësaj liste dhe jo të votës parapëlqyese.

12.8. *Parimin e barazisë përpara ligjit*, pasi ky nen vendos në kushte të pabarabarta subjektet zgjedhore mes njëra-tjetrës, duke cenuar mundësinë objektive të kandidatëve në partitë e vogla për të përmbushur kushtet e nenit 64, pika 3, të Kushtetutës. Ndarja në dy kategori brenda një liste i heq mundësinë kandidatëve të vlerësohen me votë nga qytetarët.

Kërkesit, individët, kanë parashtruar se cenohet:

12.9. *E drejta e votës e lidhur me parimet e barazisë përpara ligjit dhe sigurisë juridike*, pasi Kuvendi ka shkelur detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumemërore. Pika 2 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor, që parashikon detyrimin për paraqitjen e dy listave, me renditje të fiksuar dhe atë që i nënshtrohet votimit parapëlqyes, nënkupton praktikisht që për kandidatët në listën e fiksuar nuk do të bëhet asnjë votim, ndërsa për ata të listës së votimit parapëlqyes do të duhet të bëhet votim. Kjo mënyrë ligjëron diskriminimin midis kandidatëve të dy listave. Ushtrimi i së drejtës për të zgjedhur bëhet iluzor në kushtet kur për kandidatët në listën e fiksuar zgjedhësi nuk ka asnjë mundësi ndikimi real në zgjedhjen e tyre, duke e shndërruar këtë në votë pa peshë të njëjtë me atë të listës tjetër, e parë kjo e ndërlidhur me nenet 162 dhe 163 të këtij kodi. Ky sistem nuk garanton krijimin e një sistemi demokratik efektiv qeverisjeje, por konsiderohet një kthim mbrapa në standardet demokratike që lidhen me sistemin zgjedhor dhe përfaqësimin gjinor. Dispozitat e kundërshtuara nuk garantojnë pluralizmin politik, sepse pamundësojnë garën e partive të vogla dhe kandidatëve të

pavarur. Nga analiza aritmetike e shpërndarjes së mandateve, bazuar në të dhënat e zgjedhjeve të fundit, ky sistem do të ishte funksional vetëm për pjesëmarrjen e jo më shumë se 3 partive.

12.10. Po në këtë drejtim, kufizimi në lirinë e vullnetit politik si pasojë e ekzistencës së dy listave, pamundësisë së kandidatëve të pavarur, përparësisë në ndarjen e mandateve për kandidatët e listës së fiksuar është joproporcional dhe jo i nevojshëm për një shoqëri demokratike si dhe cenon thelbin e së drejtës së votës. Ky kufizim nuk justifikohet me nevojat e interesit të përgjithshëm. Ligjvënësi ka mundësi të tjera të cilat nuk cenojnë në thelb të drejtën e votës, si, për shembull, parashikimi i një liste të vetme shumëpartiake. Shfuqizimi i dispozitave të kundërshtuara duhet të bëhet edhe për shkak të shkeljeve të rënda të Rregullores së Kuvendit gjatë procesit të miratimit të tyre. Sipas këtyre parashikimeve ligjore do të zhbëhet në thelb mundësia që çdo votues të shikonte që vota e tij do të ndikonte në përbërjen e pushtetit qendror.

Pesë partitë: “Aleanca Demokratike e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar”, “Ora e Shqipërisë” dhe individët kanë pretenduar, gjithashtu:

B.2. Interpretimin e nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimin e tij

12.11. Formulimi i nenit 64 të Kushtetutës, i ndërruar me nenet 67, 162 dhe 163 të Kodit Zgjedhor, nuk lejon pjesëmarrje efektive dhe të barabartë në zgjedhjen e kandidatëve të propozuar nga zgjedhësit, duke cenuar parimet e parashikuara në nenet 1, 2, 4 dhe 9 të Kushtetutës (garantimi i sistemit të zgjedhjeve të lira, të barabarta, të përgjithshme e periodike; ushtrimi i sovranitetit të popullit; parimi i shtetit të së drejtës dhe krijimi i lirë dhe në përputhje me parimet demokratike të partive politike), si dhe nenin 17 (parimi i proporcionalitetit), nenin 45 (e drejta e votës) dhe nenin 22 të Kushtetutës (liria e shprehjes). Gjykata mund të refuzojë zbatimin e nenit 64 të Kushtetutës, pasi ai bie ndesh me normat e tjera më të rëndësishme dhe parimet kushtetuese kur përjashton ose nuk lejon kandidimin efektiv dhe të barabartë të kandidatëve nga zgjedhësit në raport me kandidatët e caktuar nga partitë politike ose koalicionet. Në pamundësi të një interpretimi pajtues përfundimtar të këtij neni me parimet themelore, Gjykata duhet të shfuqizojë ose konstatojë papajtueshmërinë e këtij neni me këto parime.

13. *Subjekti i interesuar, Kuvendi, në mënyrë të përmbledhur, në prapësimet e tij ka parashtruar si vijon:*

A. Për juridiksionin e Gjykatës

13.1. Gjykata nuk ka juridiksion për shfuqizimin e nenit 64 të Kushtetutës, pasi, bazuar në nenin 131 të saj, ajo nuk mund të vendosë për kushtetutshmërinë e normave të Kushtetutës. Edhe për sa i përket interpretimit të këtij neni, Gjykata këtë kompetencë e ushtron vetëm duke zgjidhur një çështje konkrete, pasi kompetenca e saj interpretuese nuk nënkupton formulimin e interpretimeve abstrakte të normës. Në rastin konkret, nuk ka asnjë konflikt kompetencash mes organeve kushtetuese.

B. Për kërkesën për pezullimin e zbatimit të dispozitave të kundërshtuara

13.2. Pretendimet e ngritura për pezullimin e dispozitave janë të pabazuara, pasi nuk plotësohen kriteret e nenit 45 të ligjit nr. 8577/2000 për sa u përket “pasojave të rënda dhe të pariparueshme” që mund të vijnë nga zbatimi i tyre. Kërkuesit nuk kanë analizuar pasojën e rëndë që do të vinte nga zbatimi i dispozitave, duke u mbështetur në pretendime hipotetike, për sa kohë dispozitat nuk kanë dhënë asnjë efekt për ta. Nisur nga fakti se Presidenti i Republikës dekreton zgjedhjet në periudhën 15 prill – 15 maj, neni 67 i Kodit Zgjedhor do të kishte efekt për periudhën 23 shkurt–25 mars 2025, pra pas vendimarrjes së Gjykatës për çështjen konkrete.

C. Për legjitimitimin e partive dhe katër individëve/deputetëve

13.3. Kërkuesja, *partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”*, nuk legjitimohet në kërkimin e saj për anën procedurale të miratimit të ligjit me procedurë të përshpejtuar, pasi vetëm subjektet e pakushtëzuara mund të ngrenë pretendime të tilla, ndërsa ajo rezulton të jetë subjekt i kushtëzuar. Kërkuesit (pesë parti politike dhe katër deputetë) nuk legjitimohen në kërkimet e tyre për interpretimin e nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimin e tij. Katër deputetët nuk legjitimohen, pasi nuk kanë provuar se janë

viktima të një shkeljeje dhe preken nga kufizimi i pretenduar i Kodit Zgjedhor. Ata janë kërkues me statusin e deputetit dhe jo të një subjekti zgjedhor në zgjedhjet për vitin 2025, për pasojë nuk cenohen nga dispozitat e kundërshtuara. Për më tepër, marrëdhënia e deputetëve me Gjykatën është në një raport specifik ku ata paraqiten si subjekt i pakushtëzuar, dhe, për rrjedhojë, deputeti nuk mund të paraqesë kërkesë në cilësi individuale.

Ç. Për themelin e kërkesës

13.4. Pretendimi *për miratimin e ligjit me procedurë të përshpejtuar* është i pabazuar, pasi nisma ligjore e datës 18.7.2024 është paraqitur nga 17 deputetë dhe sipas projektligjit ajo përmbante vetëm propozimin për ndryshimin e dispozitave ligjore që lidheshin me votimin nga jashtë vendit, por jo me dispozitat objekt gjykimi kushtetues. Procesi i konsultimeve për ndryshimet në Kodin Zgjedhor ka nisur që në datën 10.2.2022, për të vijuar në datën 15.3.2024 me ngritjen e grupit të dialogut në Komisionin e Ligjeve. Përpara nismës së këtij grupi janë depozituar disa nisma të tjera për ndryshime në datat 24.4.2024, 1.7.2024, 8.7.2024 dhe 18.7.2024. Në rastin konkret nuk është zbatuar procedura e përshpejtuar, pasi Kuvendi nuk ka shqyrtuar nismën specifike të datës 18.7.2024, por atë të depozituar në datën 8.7.2024. Për rrjedhojë, procedura e ndjekur është në përputhje me nenet 81, pikat 1 dhe 2 dhe 83, pika 1, të Kushtetutës. Ajo nuk përbën një nismë të re, por të njëjtën nismë, e cila ka pësuar ndryshime përgjatë shqyrtimit të saj sipas nenit 71 të Rregullores së Kuvendit dhe ajo nuk është shqyrtuar nga komisioni, pasi amendamentet reflektonin edhe qëllimin e vetë nismës. Propozimi i datës 18.7.2024 është trajtuar si amendim/propozim për ndryshime të nismës së depozituar më herët dhe është shqyrtuar si i tillë.

13.5. Pretendimi i parashtruar nga të gjithë kërkuesit për cenimin e *parimit të barazisë përpara ligjit* është i pabazuar, pasi neni 64 i Kushtetutës ka përcaktuar kufirin minimal të listës që i nënshtrohet votimit parapëlqyes dhe nuk mund të pretendohet që e gjithë lista t'i nënshtrohet këtij votimi. Për më tepër, vetë Gjykata është shprehur se votimi me lista të mbyllura nuk përbën cenim të parimit të barazisë së votës, për rrjedhojë pretendimet e kërkuesve në këtë drejtim nuk mund të merren në shqyrtim nga ajo.

13.6. Pretendimi për cenimin e së *drejtës së votës* nuk është i bazuar, pasi Kuvendi ka zbatuar nenin 64 të Kushtetutës dhe lista e kandidatëve që një subjekt zgjedhor paraqet në një zonë zgjedhore plotëson kriteret e përcaktuara në këtë nen. Për sa kohë kushtetutëbërësi ka përcaktuar shprehjen “jo më pak se” për votimin parapëlqyes, është në diskrecion të ligjvënësit për të bërë një rregullim ligjor në Kodin Zgjedhor për sa i përket listës së kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes dhe tashmë pa mekanizmin e herësit. Në thelb, argumentet e kërkuesve paraqiten në drejtim të antikushtetutshmërisë së nenit 64, pika 3, të Kushtetutës, pretendim i cili nuk mund të merret në shqyrtim nga Gjykata. Për sa i përket rastit kur nga pjesëtimi nuk rezulton një numër i plotë mandatesh, këto janë rregullime që vijnë si rezultat i rregullave matematikore, një qëndrim i pranuar edhe nga Gjykata në jurisprudencën e saj. Ky parashikim nuk është antikushtetues, pasi ndarja e zonave zgjedhore nuk sjell një barazi strikte. Gjithashtu, nuk qëndron pretendimi se neni 64 i Kushtetutës parashikon vetëm një listë, ndërkohë neni 67 i Kodit Zgjedhor dy lista, pasi Kushtetuta ka përcaktuar se rregullimet specifike të sistemit zgjedhor bëhen me ligjin për zgjedhjet.

13.7. Edhe pretendimi për cenimin e *parimit të sigurisë juridike* është i pabazuar, pasi Kodi Zgjedhor nuk sjell risi për kandidatët e përzgjedhur nga partitë politike, për sa kohë mundësia e kandidatëve të propozuar nga zgjedhësit rregullohet nga nenet 69 dhe 162 të Kodit Zgjedhor, të cilat nuk kanë pësuar ndryshime. Kërkuesit nuk e kanë argumentuar pretendimin e tyre se sistemi zgjedhor ka pësuar regres, por e lidhin vetëm me faktin se jo të gjithë deputetët do t'i nënshtrohen votimit parapëlqyes.

III

Procesi në gjykimin kushtetues

A. Për kërkesën për pezullimin e zbatimit të dispozitave të kundërshtuara

14. Kërkesja, partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”, ka pretenduar se pezullimi i nenit 67 të Kodit Zgjedhor mbron interesat individuale të shtetasve në raport me të drejtën e tyre për të zgjedhur, interesat shoqërorë, si dhe interesin e shtetit për krijimin e institucioneve demokratike. Sipas saj, ky nen sjell dy pasoja: së pari, për partitë politike, të cilat në fushatën e ardhshme zgjedhore do të ndërtojnë strategjitë e tyre dhe, së dyti, për zgjedhësit, të cilët kanë pritshmëri për “listat e hapura”. Mospezullimi i normës ligjore do të krijojë pritshmëri të caktuara nga kandidatët potencialë, marrëdhënie të kushtëzuara ndërmjet tyre dhe votuesve, si dhe ndërmjet tyre dhe partive politike. Kërkesa për kundërshtimin e ligjit është depozituar përpara shpalljes së datës së zgjedhjeve nga Presidenti i Republikës, për të shmangur cenimin e të drejtave kushtetuese të shtetasve dhe siguruar zhvillimin e zgjedhjeve në përputhje me Kushtetutën.

15. Ndërsa kërkesit Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu, Gëzim Ademaj dhe partitë “Aleanca Demokracia e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar” dhe “Ora e Shqipërisë”, përveç pezullimit të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, kanë kërkuar edhe pezullimin e nenit 163 të këtij kodi.

16. Në seancën plenare të datës 4.12.2024 kërkesja, partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”, hoqi dorë nga kërkesa për pezullimin e dispozitës, me argumentin se në kushtet kur gjykimi po shqyrtohet nga Gjykata, nevoja për marrjen e një mase pezullimi nuk është më ajo që ishte në momentin e kërimit të saj. Ndërsa kërkesit e tjerë kërkuan që kërkesa për pezullimin të merret në shqyrtim dhe të pranohet.

17. Subjekti i interesuar, Kuvendi, ka prapësuar se pretendimet e ngritura për pezullimin e dispozitave janë të pabazuara, pasi nuk përmbushen kriteret e nenit 45 të ligjit nr. 8577/2000, për sa u përket “pasoja të rënda dhe të pariparueshme” që mund të vijnë nga zbatimi i tyre. Sipas tij, kërkesit nuk kanë analizuar pasojën e rëndë që do të vinte nga zbatimi i dispozitave, por janë mbështetur në pretendime hipotetike, për sa kohë dispozitat nuk kanë dhënë ende asnjë efekt për ta (kërkesit). Po kështu, nisur nga fakti se Presidenti i Republikës dekreton zgjedhjet në periudhën 15 prill – 15 maj, duke qenë se periudha zgjedhore zgjat 60 ditë përpara datës së zgjedhjeve, neni 67 i Kodit Zgjedhor do të kishte efekt për periudhën 23 shkurt–25 mars 2025, pra tashmë pas vendimmarrjes së Gjykatës për çështjen konkrete.

18. Sipas nenit 45, pika 1, të ligjit nr. 8577/2000, Gjykata, kryesisht ose me kërkesë të palëve, kur vlerëson se zbatimi i ligjit ose aktit mund të sjellë pasoja që prekin interesa shtetërorë, shoqërorë ose të individëve, sipas rastit, me vendim të Mbledhjes së Gjyqtarëve ose në seancë plenare urdhëron pezullimin e tij. Sipas kësaj dispozite, *së pari*, subjekti që kërkon pezullimin e një akti duhet të provojë preken e interesave shtetërorë, shoqërorë ose të individëve, si dhe pasojat e pariparueshme që do të sjellë zbatimi i aktit; *së dyti*, shqyrtimi i kërkesës mund të bëhet nga Gjykata përpara ose në seancë plenare.

19. Gjykata në jurisprudencën e saj, në lidhje me rastet kur është urdhëruar pezullimi i zbatimit të ligjit (*shih vendimet nr. 29, datë 2.7.2021; nr. 33, datë 8.6.2016; nr. 24, datë 24.7.2009, të Gjykatës Kushtetuese*), ka pranuar se në kushtet kur pezullimi është një masë e jashtëzakonshme, marrja e kësaj mase lidhet me vlerësimin e pasojave ose efekteve të zbatimit të ligjit/aktit. Këto pasoja jo vetëm duhet të jenë reale, pra në realizim e sipër, por edhe të rënda, në atë masë që shkojnë tej masës normale të kufizimit, në veçanti në pikëpamje të urgjencës (*shih vendimin nr. 30, datë 5.7.2021, të Gjykatës Kushtetuese*).

20. Në rastin konkret, Gjykata vëren se dy kërkesat përmbajnë në objektin e tyre pezullimin e zbatimit të neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor, të cilat parashikojnë mënyrën e regjistrimit të kandidatëve në zgjedhje nga partitë politike, konkretisht detyrimin që u lind atyre për depozitimin e listave të kandidatëve në Komisionin Qendror të Zgjedhjeve (KQZ), jo më vonë se 50 ditë përpara datës së zgjedhjeve, si dhe shpërndarjen e mandateve për çdo kandidat. Ndërkohë, referuar nenit 9, pika 4, të këtij kodi, Presidenti i Republikës nxjerr dekretin për caktimin e datës së zgjedhjeve për

Kuvendin jo më vonë se 9 muaj përpara mbarimit të mandatit të Kuvendit.

21. Në këndvështrim të sa më sipër, Gjykata, pasi dëgjoi pretendimet e kërkuësve dhe prapësimet e subjektit të interesuar në seancën plenare të datës 4.12.2024, vlerëson se nuk ekzistojnë shkaqet e parashikuara nga neni 45 i ligjit nr. 8577/2000 për pezullimin e zbatimit të dispozitave të kundërshtuara. Ajo çmon se në drejtëm të pariparueshmërisë së pasojave në të drejtat kushtetuese ose interesat e ligjshëm, ashtu edhe të urgjencës së ndërhyrjes, kërkuësit nuk kanë arritur të provojnë pasojat e rënda dhe reale të ardhura nga zbatimi i ligjit objekt kërkesë, për sa kohë që dispozitat në lidhje me procesin zgjedhor ende nuk kanë filluar të zbatohen. Për rrjedhojë, Gjykata vendosi rrëzimin e kërkesës për pezullim si të pabazuar.

IV

Vlerësimi i Gjykatës Kushtetuese

B. Për juridiksionin e Gjykatës

22. Gjykata vëren se kërkuësit e kanë vënë në lëvizje atë për dy kërtime: a) kushtetutshmërinë e neneve 67 dhe 163, pikat 2 dhe 3, të Kodit Zgjedhor; b) interpretimin përfundimtar të nenit 64 të Kushtetutës ose shfuqizimin e tij.

23. Gjykata vëren se, për sa i takon kërkit të parë, kërkuësit kanë parashtruar se dispozitat e Kodit Zgjedhor bien ndesh me disa të drejta e parime kushtetuese, ndër të tjera, edhe me përmbajtjen e nenit 64 të Kushtetutës. Ndërsa për kërkitin e dytë kërkuësit (pesë parti politike dhe katër deputetë) kanë pretenduar: i. interpretimin përfundimtar të nenit 64 të Kushtetutës me parimet themelore kushtetuese të parashikuara në nenet 1, 3, 4 dhe 5 të saj lidhur me garantimin e pluralizmit politik, të ushtrimit të sovranitetit të popullit, të një sistemi zgjedhësh të lira dhe të barabarta, si dhe barazisë së të drejtës kushtetuese për t'u zgjedhur dhe për të zgjedhur, për sa i përket kandidimit dhe mundësisë së zgjedhjes së kandidatëve të propozuar nga zgjedhësit; ose nëse interpretimi përfundimtar i nenit 64 nuk mund të bëhet pa cenuar pozitën kushtetuese të Gjykatës Kushtetuese; ii. shfuqizimin e tij si të papajtueshëm me parimet themelore kushtetuese të Kushtetutës.

24. Në lidhje me kërkitin e parë, për kushtetutshmërinë e neneve 67 dhe 163, pikat 2 dhe 3, të Kodit Zgjedhor, subjekti i interesuar nuk ka paraqitur prapësime, ndërsa për kërkitin e dytë ka prapësuar se Gjykata nuk ka juridiksion për shfuqizimin e nenit 64 të Kushtetutës, pasi bazuar në nenin 131 të saj, ajo nuk mund të vendosë për kushtetutshmërinë e normave të Kushtetutës. Edhe për sa i përket interpretimit të këtij neni, sipas Kuvendit, Gjykata këtë kompetencë e ushtron vetëm duke zgjidhur një çështje konkrete, pasi kompetenca e saj interpretuese nuk nënkupton formulimin e interpretimeve abstrakte të normës. Në rastin konkret nuk ka asnjë konflikt kompetencash mes organeve kushtetuese.

25. Gjykata ka pohuar se juridiksioni kushtetues e merr përcaktimin e natyrës dhe kufijve të tij drejtpërdrejt nga neni 124 i Kushtetutës, sipas të cilit: “1. *Gjykata Kushtetuese zgjidh mosmarrëveshjet kushtetuese dhe bën interpretimin përfundimtar të saj.* 2. *Gjykata Kushtetuese i nënshtrohet vetëm Kushtetutës.*”. Kjo dispozitë kushtetuese përcakton funksionin themelor të saj, që lidhet me dhënien e drejtësisë kushtetuese nëpërmjet interpretimit përfundimtar të normës kushtetuese, ndërkohë që juridiksioni kushtetues detajohet në dispozitat e tjera të Kushtetutës, ku veçanërisht neni 131 parashikon kompetencën kushtetuese sipas natyrës së çështjes. Në këtë kuptim, koncepti “mosmarrëveshje kushtetuese” në nenin 124 të Kushtetutës e merr përmbajtjen e tij dhe përfshin çështjet kushtetuese që janë të parashikuara jo vetëm nga neni 131 i Kushtetutës, por edhe nga çdo dispozitë tjetër kushtetuese, mbi bazën e të cilave Gjykata ushtron kompetencat e saj (*shih vendimet nr. 48, datë 19.6.2024; nr. 36, datë 4.11.2021, të Gjykatës Kushtetuese*).

26. Interpretimi përfundimtar i ligjit themelor të shtetit është funksioni më i rëndësishëm i Gjykatës, të cilin ajo e ushtron sa herë që vihet në lëvizje për t'u shprehur për një nga çështjet e parashikuara në

nenin 131 të Kushtetutës dhe në normat e tjera kushtetuese. Kontrolli kushtetues, në çdo rast, nuk mund të bëhet pa interpretimin e kuptimit të normave kushtetuese që lidhen me çështjen konkrete në shqyrtim. Gjykata nuk merr përsipër të kryejë rolin e legjislatorit, por synon t'u japë jetë normave kushtetuese përmes kuptimit të drejtë të përmbajtjes dhe qëllimit të tyre (*shih vendimet nr. 36, datë 4.11.2021; nr. 7, datë 24.2.2016; nr. 29, datë 30.6.2011, të Gjykatës Kushtetuese*).

27. Në rastin në shqyrtim, nisur nga sa më lart, Gjykata vlerëson se në kuptim të nenit 131, pika 1, shkronja “a”, të Kushtetutës që parashikon se Gjykata vendos për pajtueshmërinë e ligjit me Kushtetutën, përpara saj është shtruar një mosmarrëveshje kushtetuese që ka të bëjë me kontrollin e kushtetutshmërisë së neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor. Në këtë kuptim, kërkimi i parë i kërkuesve bën pjesë në juridiksionin kushtetues.

28. Për sa i përket kërkimit të dytë, atij të interpretimit përfundimtar të nenit 64 të Kushtetutës, në referim të standardeve të jurisprudence së Gjykatës, interpretimi i dispozitave të Kushtetutës nuk përbën *per se* mosmarrëveshje kushtetuese. Gjithsesi, Gjykata vëren se kërkuesit kanë pretenduar në thelb se nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor bien ndesh me nenin 64 të Kushtetutës. Thënë kjo, mosmarrëveshja kushtetuese konkrete, sikurse u theksua në paragrafin e mësipërm, ka të bëjë pikërisht me vlerësimin e kushtetutshmërisë së përmbajtjes së këtyre dy dispozitave ligjore në raport me parashikimet kushtetuese. Nisur nga kjo, për sa kohë Gjykata do të shprehet për kushtetutshmërinë e dispozitave të kundërshtuara të Kodit Zgjedhor, e cila nuk mund të bëhet pa interpretimin e kuptimit të nenit 64 të Kushtetutës, pikërisht në funksion të zgjidhjes së mosmarrëveshjes kushtetuese, ajo (Gjykata) do të interpretojë edhe këtë normë kushtetuese. Për rrjedhojë, ky interpretim i nenit 64 të Kushtetutës do të analizohet i ndërlidhur me themelin e pretendimeve të kërkuesve.³

29. Për sa i takon alternativës së kërkimit të dytë, asaj për shfuqizimin e nenit 64 të Kushtetutës, Gjykata vlerëson se një kërkim i tillë nuk mund të merret në shqyrtim, pasi del jashtë juridiksionit kushtetues të parashikuar në nenin 131 të Kushtetutës, për sa kohë Gjykata nuk kontrollon kushtetutshmërinë e vetë normave kushtetuese, por vetëm respektimin e procedurës së parashikuar nga Kushtetuta në rast të shqyrtimit të një ligji rishikues të saj. Në këto kushte, përderisa Gjykata nuk ndodhet përpara këtij rasti, ky kërkim nuk hyn në juridiksionin kushtetues dhe nuk mund të merret në shqyrtim.

C. Për legjitimitimin e kërkuesve

30. Çështja e legjitimitimit të kërkuesve (*locus standi*) është një ndër aspektet kryesore që lidhet me nisjen e një procesi kushtetues. Kushtetuta në nenin 134, pika 1, të saj ka përcaktuar rrethin e subjekteve kushtetuese që legjitimohen për të vënë në lëvizje juridiksionin kushtetues, duke specifikuar në pikën 2 të këtij neni subjektet të cilat mund të bëjnë kërkesë vetëm për çështje që lidhen me interesat e tyre.

31. Gjykata vëren se bazuar në nenin 134, pika 1, shkronjat “gj”, “h” dhe “i”, të Kushtetutës, si dhe nenin 49, pika 3, shkronjat “d” dhe “e”, të ligjit nr. 8577/2000, të drejtën për të vënë në lëvizje Gjykatën për pajtueshmërinë e akteve normative me Kushtetutën ose me marrëveshjet ndërkombëtare e kanë edhe partitë politike, organizatat dhe individët. Nisur nga fakti se ajo është vënë në lëvizje nga 12 subjekte, nga të cilat 7 parti politike, 1 organizatë dhe 4 individë (deputetë), të cilët kanë ngritur pretendime për cenimin e së drejtës së votës si në aspektin e së drejtës për t'u zgjedhur, ashtu edhe për të zgjedhur, në vijim Gjykata do të analizojë kriteret e legjitimitimit veçmas për secilën kategori të subjekteve.

B.1. Për legjitimitimin e partive politike

32. Për sa i përket legjitimitimit të partive politike, bazuar në nenin 134, pikat 1, shkronja “gj” dhe

³ Gjyqtarja Sonila Bejtja vlerësoi se, në parim, Gjykata ka juridiksion për të bërë interpretimin përfundimtar të Kushtetutës, si një kompetencë e veçantë e saj. Megjithatë, në kushtet kur ky kërkim është ngritur nga subjekte që ushtrojnë në mënyrë të kushtëzuar të drejtën për t'u drejtuar Gjykatës, duke pasur legjitimitet kushtetues vetëm për çështjet që lidhen me interesat e tyre, ai duhej të rrëzohej nga Gjykata.

2, të Kushtetutës, si dhe në nenin 49, pikat 3, shkronja “d” dhe 4, të ligjit nr. 8577/2000, ato mund t’i drejtohen Gjykatës atëherë kur kundërshtojnë dispozitat e akteve normative, të cilat cenojnë statusin e tyre kushtetues dhe bashkë me të edhe pjesëmarrjen në ushtrimin e vullnetit shtetëror. Partia politike legjitimohet në kërkimet e saj nëse bëhet fjalë për respektimin nga ana e një organi kushtetues të statusit të saj që rrjedh nga Kushtetuta, gjatë procesit zgjedhor, pra për akte përmbajtja e të cilave sjell pasoja negative për veprimtarinë e saj kushtetuese në kuadër të formimit të vullnetit politik (*shih vendimet nr. 28, datë 9.5.2012; nr. 15, datë 15.4.2010, të Gjykatës Kushtetuese*).

33. Gjykata vëren se kërkeset, partitë politike, janë regjistruar sipas ligjit në gjykatë dhe në përputhje me statutet dhe aktet e themelimit, kryetarët e tyre kanë autorizuar përfaqësuesit ligjorë për t’iu drejtuar Gjykatës me kërkesën objekt të gjykimit kushtetues. Po kështu, dispozitat e kundërshtuara të Kodit Zgjedhor rregullojnë mënyrën e regjistrimit të kandidatëve në zgjedhje nga partitë politike, pjesën e listave që i nënshtrohet votimit parapëlqyes, efektin e këtij të fundit në rezultatin e zgjedhjeve, kategorizimin e kandidatëve, si dhe shpërndarjen e mandateve për kandidatët fitues. Për këtë shkak, Gjykata, duke mbajtur në konsideratë jurisprudencën e saj se neni 45 i Kushtetutës ka sanksionuar të drejtën e votës, e cila përbëhet nga dy komponentë, e drejta për të zgjedhur dhe për t’u zgjedhur (*shih vendimet nr. 28, datë 30.6.2021; nr. 31, datë 4.10.2021, të Gjykatës Kushtetuese*), si dhe nisur nga pretendimi thelbësor i kërkuar se dispozitat e kundërshtuara të Kodit Zgjedhor bien ndesh me detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumëmemërore, vlerëson se ato (dispozitat e kundërshtuara) prekin në mënyrë të drejtpërdrejtë veprimtarinë e partive politike, në kuptim të së drejtës për t’u zgjedhur, duke ndikuar në këtë mënyrë në pjesëmarrjen e tyre në formimin e vullnetit politik. Për rrjedhojë, Gjykata vlerëson se 7 partitë politike legjitimohen *ratione personae* si në aspektin formal, ashtu edhe substancial, pasi provojnë interesin për çështjen kushtetuese të ngritur prej tyre, në kuptim të nenit 49, pika 4, të ligjit nr. 8577/2000.

34. Për sa i përket legjitimitetit *ratione temporis*, sipas nenit 50, pika 1, të ligjit nr. 8577/2000, kërkesa për pajtueshmërinë e ligjit ose të akteve të tjera me Kushtetutën duhet të paraqitet brenda 2 vjetëve nga hyrja në fuqi e aktit. Ligji nr. 81/2024 është botuar në Fletoren Zyrtare nr. 132, datë 26.7.2024 dhe ka hyrë në fuqi 15 ditë pas botimit të saj (11.8.2024), ndërsa kërkesat në Gjykatë janë paraqitur në datat 29.8.2024 (partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”), 9.10.2024 (partia “Nisma Thurje”) dhe 29.10.2024 pesë partitë e tjera (“Aleanca Demokracia e Re”, “Lëvizja Demokratike për Ndryshim”, “Kombëtare Konservatore Albania”, “Bashkimi Demokristian Shqiptar” dhe “Ora e Shqipërisë”). Për rrjedhojë, Gjykata vlerëson se ato legjitimohen edhe *ratione temporis*.

35. Lidhur me legjitimitimin *ratione materiae*, kërkeset (partitë politike) kanë pretenduar se nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor cenojnë parimet e shtetit të së drejtës, të barazisë përpara ligjit midis kandidatëve dhe midis partive, të drejtën e votës (të drejtën për të zgjedhur dhe për t’u zgjedhur) të lidhur me parimin e proporcionalitetit dhe parimin e sigurisë juridike. Gjykata vëren se për pretendimin për cenimin e parimit të shtetit të së drejtës, kërkuarja, partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar”, ka ngritur dy shkaqe: *së pari*, dispozita e kundërshtuar është miratuar me procedurë të përsheptuar në kundërshtim me nenin 83 të Kushtetutës dhe, *së dyti*, ajo është në kundërshtim me nenin 64 të Kushtetutës, i cili garanton votimin parapëlqyes.

36. Në lidhje me pretendimin për miratimin e dispozitave me procedurë të përsheptuar, subjekti i interesuar, Kuvendi, ka prapësuar se partia “Lëvizja për Zhvillim Kombëtar” nuk legjitimohet në kërkimin e saj për anën procedurale të miratimit të ligjit, pasi nuk është subjekt që gëzon legjitimitet të pakushtëzuar për vënien në lëvizje të Gjykatës.

37. Për sa i përket shkakut të parë, sipas të cilit dispozitat e kundërshtuara janë miratuar me procedurë të përsheptuar, në përfundim të diskutimeve, në zbatim të nenit 72, pika 1, të ligjit nr. 8577/2000, Gjykata nuk arriti numrin e kërkuar të votave për vendimmarrje, sipas parashikimeve të nenit 133, pika 2, të Kushtetutës, të detajuar edhe në nenin 72, pika 2, të ligjit nr. 8577/2000.

38. Kështu, sipas njërit qëndrim u vlerësua se subjektet e kushtëzuara legjitimohen për të

kundërshtuar procedurën për miratimin e ligjit vetëm nëse dispozitat ligjore të kundërshtuara cenojnë ndonjë të drejtë themelore të garantuar nga Kushtetuta.⁴ Sipas qëndrimit tjetër u vlerësua se Gjykata vlerëson edhe pretendimet me natyrë procedurale, pra procedurën për miratimin e ligjeve dhe akteve të tjera normative, bazuar në nenin 51, pika 1, shkronja “c”, të ligjit nr. 8577/2000, pavarësisht cenimit të ndonjë të drejte kushtetuese.⁵ Ndërsa sipas qëndrimit të tretë, u vlerësua se pretendimet me natyrë procedurale të ngritura nga subjektet e kushtëzuara nuk mund t’i nënshtrohen juridiksionit kushtetues.⁶ Në këtë situatë të ndarjes së votave, pretendimi për cenimin e shtetit të së drejtës për këtë shkak konsiderohet i rrëzuar, në kuptim të nenit 73, pika 4, të ligjit nr. 8577/2000.

39. Ndërsa për sa i përket shkakut të dytë, sipas të cilit dispozita e kundërshtuar vjen në kundërshtim me nenin 64 të Kushtetutës, Gjykata vlerëson se, në thelb, ai lidhet me pretendimin kryesor për cenimin e së drejtës së votës, e cila sikurse u theksua më lart (*shih paragrafin 33 të vendimit*) në rastin e subjekteve (partive politike) do të analizohet në drejtim të së drejtës për t’u zgjedhur.

40. Për sa u takon pretendimeve për cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit, kërkuesit kanë argumentuar, ndër të tjera, se sipas neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor krijohen dy kategori: kandidatët e listës së fiksuara, të cilët kanë mundësinë të zgjidhen deputetë dhe kandidatët e listës së hapur, të cilët edhe pse mund të marrin votë parapëlqyese individuale, mund të mos jenë deputetë, sepse shpërndarja e mandateve fillon nga kandidatët në listën e fiksuar, duke privilegjuar padrejtësisht në këtë mënyrë kandidatët e listave të fiksuara. Gjykata vëren se në zbatim të nenit 68 të Kushtetutës, sipas të cilit kandidatët për deputetë paraqiten në nivel zone zgjedhore nga partitë politike, neni 67 i Kodit Zgjedhor parashikon se kandidatët në listën shumemërore përcaktohen nga partia politike. Kjo do të thotë se të gjithë kandidatët e listës shumemërore në të dy komponentët e saj (me renditje të fiksuar dhe ajo që i nënshtrohet votimit parapëlqyes) përcaktohen nga partitë politike. Në këtë kuptim, Gjykata thekson se, në thelb, subjekti që konkurren në zgjedhjet parlamentare është partia politike, e cila përcakton në listën shumemërore kandidatët e saj, përfshirë edhe ata që do t’i nënshtrohen votimit parapëlqyes, të cilët që të gjithë janë kandidatë të partisë politike. Prandaj pretendimi i kërkuesve për cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit ndërmjet kandidatëve nga parashikimi i lidhëzës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të lidhur me nenin 163 të tij, që përcakton mënyrën e shpërndarjes së mandateve, nuk mbështetet në argumente kushtetuese, për sa kohë që kandidatët në listën shumemërore janë kandidatë të partisë politike, ndërsa është kjo e fundit ajo që konkurren si subjekt zgjedhor. Pra hartimi i të dy komponentëve të listës shumemërore është e drejtë e secilës parti politike dhe i takon asaj të caktojë emrin e secilit kandidat në komponentin përkatës të listës shumemërore. Prandaj nisur nga kjo, kërkueset nuk kanë parashtruar argumente se si ky parashikim ligjor i cenon ato në të drejtën për t’u zgjedhur dhe, për rrjedhojë partitë politike nuk legjitimohen *ratione materiae* në lidhje me këtë pretendim. Ndërsa për pretendimet e kërkueseve për cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit midis vetë partive, ato legjitimohen *ratione materiae* dhe do të analizohen në vijim.

41. Nisur nga sa më lart, si dhe bazuar në argumentet e kërkueseve (partitë politike), Gjykata do të analizojë pretendimet për antikushtetutshmërinë e neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor në drejtim të së drejtës për t’u zgjedhur të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit.

B.2. Për legjitimitimin e organizatës

42. Ndërsa në lidhje me legjitimitimin e organizatave, Gjykata është shprehur se sipas neneve 131, pika 1, shkronja “c” dhe 134, pika 1, shkronja “h”, të Kushtetutës, si dhe nenit 49, pika 3, shkronja “d”, të ligjit nr. 8577/2000, ato kanë të drejtën për të vënë në lëvizje Gjykatën për pajtueshmërinë e akteve normative me Kushtetutën ose me marrëveshjet ndërkombëtare dhe si subjekte të kushtëzuara duhet të justifikojnë interesin e tyre për çështjen e parashtruar.

⁴ Votuan sipas këtij qëndrimi gjyqtarët Fiona Papajorgji, Sandër Beci dhe Marjana Semini.

⁵ Votuan sipas këtij qëndrimi gjyqtarët Marsida Xhaferllari dhe Sonila Bejtja.

⁶ Votuan sipas këtij qëndrimi kryetarja Holta Zaçaj dhe gjyqtarët Ilir Toska e Genti Ibrahim.

43. Vlerësimi nëse një subjekt i kushtëzuar ka interes bëhet rast pas rasti, në varësi të rrethanave të çdo çështjeje të veçantë. Subjekti i kushtëzuar që vë në lëvizje Gjykatën duhet të provojë lidhjen e drejtpërdrejtë dhe të individualizuar që ekziston midis veprimtarisë së tij dhe normës që kundërshton. Interesi për të vepruar duhet të jetë i sigurt, i drejtpërdrejtë dhe vetjak. Ky interes konsiston tek e drejta e shkelur, te dëmi real ose potencial dhe jo te premisat teorikë për antikushtetutshmërinë e normës që ka sjellë këtë cenim të interesit. Vetëm fakti se dispozitat e kundërshtuara mund të kenë ose kanë pasur një efekt çfarëdo për kërkuesin, nuk është i mjaftueshëm për të përcaktuar nëse ai legjitimohet në paraqitjen e kërkesës, por është e nevojshme të provohet se dispozita e kundërshtuar rregullon marrëdhënie që përfshihen në qëllimin e veprimtarisë së kërkuesit, sipas përcaktimeve të bëra në Kushtetutë, në ligje ose, në rastin e subjekteve të së drejtës private, në statut (*shih vendimet nr. 3, datë 30.1.2024; nr. 37, datë 1.12.2022; nr. 1, datë 16.1.2017, të Gjykatës Kushtetuese*).

44. Për sa i përket kërkueses, organizatës “Shqipëria bëhet”, Gjykata vëren se ajo është regjistruar si shoqatë në regjistrin e organizatave jofitimprurëse sipas vendimit nr. 7173, datë 6.9.2023, të Gjykatës së Shkallës së Parë të Juridiksionit të Përgjithshëm Tiranë. Në drejtim të legjitimitimit formal ajo i është drejtuar Gjykatës nëpërmjet kërkesës së nënshkruar nga drejtori ekzekutiv i saj, i cili, sipas nenit 17 të statutit, kujdeset për interesat e shoqatës, i mbron ato, si dhe përfaqëson shoqatën në marrëdhënie me të tretë. Sipas përmbajtjes së nenit 7 të statutit, shoqata ka si qëllim, ndër të tjera, të kontribuojë në forcimin e shtetit të së drejtës, të iniciojë dhe marrë pjesë në gjykime në të gjitha shkallët e gjyqësorit dhe Gjykatën që lidhen me të drejtat e njeriut, proceset zgjedhore, votën e lirë dhe të barabartë, modelin e sistemit zgjedhor që aplikohet në Republikën e Shqipërisë, referendumet, të drejtën e votës së emigrantëve shqiptarë jashtë vendit etj. Anëtarë themelues të saj janë 5 shtetas shqiptarë me banim në shtetin shqiptar.

45. Duke iu referuar përmbajtjes së kërkesës, Gjykata evidenton se organizata ka ngritur dy pretendime kryesore, për sa i përket kontrollit të pajtueshmërisë së pikave 1 deri në 5 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor: *së pari*, cenimin e së drejtës për të zgjedhur të lidhur me parimin e proporcionalitetit, pasi mekanizmi i parashikuar në këtë nen e ka kthyer votën parapëlqyese një të drejtë iluzore, duke pamundësuar *de facto* konkurrueshmërinë dhe paracaktuar kandidatët fitues, në kundërshtim me nenin 64 të Kushtetutës; *së dyti*, cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit, pasi ky nen vendos në kushte të pabarabarta subjektet zgjedhore mes njëra-tjetrës, duke cenuar mundësinë objektive të kandidatëve në parti të vogla për të përmbushur kushtet e nenit 64, pika 3, të Kushtetutës.

46. Në lidhje me pretendimin e parë për cenimin e së drejtës së votës, Gjykata vëren se anëtarët e shoqatës janë shtetas shqiptarë që mbartin të drejtën e votës, çka, për më tepër, përputhet me një nga qëllimet e shoqatës. Për këtë shkak, Gjykata, nisur nga pretendimi thelbësor i organizatës se dispozitat e kundërshtuara bien ndesh me detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumëmemërore, si dhe duke mbajtur në konsideratë komponentët e së drejtës së votës (*shih paragrafin 33 të vendimit*), vlerëson se ekziston lidhja e domosdoshme midis qëllimit të veprimtarisë së kërkueses dhe normës së kundërshtuar, por edhe se dispozitat janë drejtpërdrejt të zbatueshme edhe ndaj anëtarëve të saj, në drejtim të së drejtës për të zgjedhur, prandaj ajo legjitimohet *ratione personae* në paraqitjen e kërkesës përpara Gjykatës.⁷ Ky vlerësim i Gjykatës mban në konsideratë qëndrimin e shprehur më herët prej saj në vitin 2022, në të cilin ajo bazuar në nenin 46 dhe 134 pika 2 të Kushtetutës ka pranuar se organizatat legjitimohen *ratione personae* për të mbrojtur të drejtën kushtetuese për të votuar, duke mbajtur në konsideratë qëllimin e veprimtarisë, anëtarësinë e tyre dhe natyrën e pretendimeve, edhe nëse organizatat nuk janë regjistruar në gjykatat shqiptare. Sipas Gjykatës, një interpretim i kundërt, do të binte ndesh me vetë frymën e Kushtetutës, e cila mbron lirinë e organizimit për qëllime të ligjshme, si dhe njeh të drejtën e aksesit në gjykimin kushtetues të

⁷ Kryetarja Holta Zaçaj dhe gjyqtarët Sonila Bejtja e Genti Ibrahim i votuan kundër legjitimitimit *ratione personae* të kërkueses, organizata “Shqipëria bëhet”, pasi nuk u arrit të provohet nga subjekti kërkues (shoqata) se në ç’menyrë anëtarëve të saj iu është cenuar kjo e drejtë e pretenduar nga dispozitat e kundërshtuara, të cilat ende nuk ishin testuar në procesin zgjedhor.

organizatave që provojnë se çështja lidhet me interesat e tyre (*shih vendimin nr. 38, datë 9.12.2022, të Gjykatës Kushtetuese*).

47. Për sa i përket pretendimit të dytë, cenimit të parimit të barazisë përpara ligjit, pasi neni 67 i Kodit Zgjedhor vendos në kushte të pabarabarta subjektet zgjedhore mes njëra-tjetrës, Gjykata vëren se organizata nuk bën pjesë në rrethin e subjekteve zgjedhore që marrin pjesë në zgjedhje, prandaj ajo nuk ka arritur të parashtrojë asnjë argument për të provuar interesin e saj të drejtpërdrejtë dhe pasojat negative të ardhura ose të pritshme që i vijnë asaj nga zbatimi i nenit 67 të Kodit Zgjedhor. Ky nen u drejtohet partive politike për sa i përket detyrimit të tyre për depozitimin e listave të kandidatëve, pasi ato regjistrohen si subjekte zgjedhore në KQZ, ndërkohë që kërkuesja nuk rezulton t'i gëzojë këto cilësi. Prandaj ajo nuk legjitimohet *ratione personae* për këtë pretendim.

48. Për sa i përket legjitimitimit *ratione temporis*, Gjykata vëren se kërkesa është paraqitur në datën 16.9.2024, pra brenda 2 vjetëve nga hyrja në fuqi e ligjit nr. 81/2024, pra ajo e përmbush edhe këtë kriter të legjitimitimit.

49. Në lidhje me legjitimitimin *ratione materiae*, Gjykata vlerëson të analizojë në vijim pretendimin kryesor të kërkueses – organizatës, që lidhet me cenimin e së drejtës kushtetuese për të zgjedhur.

B.3. Për legjitimitimin e individëve

50. Ndërsa në lidhje me individin që i drejtohet Gjykatës për kontrollin e ligjeve ose akteve normative, Gjykata ka pranuar se ai legjitimohet nëse plotësohen bashkërisht këto kritere: i. legjitimitimi *ratione personae*, në kuptimin që individi provon se është bartës i së drejtës kushtetuese të pretenduar të cenuar, si dhe provon interesin në lidhje me çështjen, pra cenimin e drejtpërdrejtë dhe real të së drejtës kushtetuese; ii. shterimi i mjeteve juridike efektive për mbrojtjen e së drejtës kushtetuese të pretenduar të cenuar ose individi provon se akti i kundërshtuar është drejtpërdrejt i zbatueshëm; iii. legjitimitimi *ratione temporis*, në kuptimin që individi ka paraqitur ankim brenda afatit ligjor 4-mujor nga konstatimi i cenimit; iv. legjitimitimi *ratione materiae*, në kuptimin që individi provon se pretendimet e ngritura janë të tilla që bëjnë pjesë në juridiksionin kushtetues, pra të drejtat dhe liritë themelore, që pretendohen se janë cenuar, janë të garantuara në Kushtetutë, si dhe shqyrtimi kushtetues i çështjes mund të rivendosë të drejtën kushtetuese të shkelur (*shih vendimet nr. 34, datë 12.6.2023; nr. 4, datë 21.2.2022; nr. 31, datë 4.10.2021, të Gjykatës Kushtetuese*).

51. Për qëllime të legjitimitimit të kërkuesve si individë, në kuptim të neneve 131, pika 1, shkronja “P” dhe 134, pika 1, shkronja “I”, të Kushtetutës, në rastin e pretendimeve për papajftueshmërinë e ligjit me Kushtetutën, ata duhet të provojnë se janë viktimat të shkeljes dhe se zbatimi i dispozitave të ligjit të kundërshtuar cenon interesat e tyre, duke sjellë pasojat të drejtpërdrejta dhe reale. Ankime *in abstracto* për shkelje të pretenduara të KEDNJ-së nuk janë lejuar edhe nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ). Megjithatë, në situata të veçanta ajo ka pranuar se individi mund të jetë një viktimë potenciale. Në këtë rast ai duhet të paraqesë prova të arsyeshme dhe bindëse të faktit se shkelja që do të prekë atë personalisht do të ndodhë, pasi thjesht mundësia që ajo të ndodhë nuk është e mjaftueshme (*shih vendimin e GJEDNJ-së për pranueshmërinë në çështjen Senator Lines GmbH kundër 15 shteteve anëtarë të Bashkimit Evropian, 10.3.2004*).

52. Subjekti i interesuar, Kuvendi, ka prapësuar se kërkuesit, katër deputetë, nuk legjitimohen për t’iu drejtuar Gjykatës, pasi nuk kanë provuar se janë viktimat të një shkeljeje dhe preken nga kufizimi i pretenduar i Kodit Zgjedhor. Ata janë kërkues me statusin e deputetit dhe jo të një subjekti zgjedhor në zgjedhjet për vitin 2025, për pasojë nuk cenohen nga dispozitat e kundërshtuara. Për më tepër, marrëdhënia e deputetëve me Gjykatën është në një raport specifik, si subjekt i pakushtëzuar dhe ata nuk mund të paraqesin kërkesë në cilësi individuale.

53. Në rastin në shqyrtim, sikurse u përmend më lart (*shih paragrafin 4 të vendimit*), Gjykata vëren se dispozitat objekt kundërshtimi parashikojnë mënyrën e paraqitjes së listave të kandidatëve të partive ose koalicioneve të partive politike, pas regjistrimit të tyre në KQZ, si subjekte zgjedhore dhe përlllogaritjen e shpërndarjes së mandateve për kandidatët fitues në zgjedhje. Kërkuesit kanë paraqitur

kërkesë së bashku me partitë politike (*shih paragrafin 10 të vendimit*) dhe kanë parashtruar pretendime të njëjta me to, duke pretenduar cenimin e së drejtës kushtetuese të votës të lidhur me parimet e barazisë përpara ligjit dhe të sigurisë juridike. Në kushtet kur kërkuesit janë shtetas të cilët gëzojnë të drejtën për të zgjedhur (dhe ajo nuk i është kufizuar me vendim gjyqësor të formës së prerë), në kuptim të nenit 45 të Kushtetutës, Gjykata, bazuar në nenet 131, pika 1, shkronja “F” dhe 134, pikat 1, shkronja “I” dhe 2, të saj, si edhe nenet 71 dhe 49, pika 3, shkronja “e”, të ligjit nr. 8577/2000, çmon se vetëm për këtë të drejtë (për të zgjedhur) ata legjitimohen *ratione personae* si individë dhe jo në cilësinë e deputetit.⁸ Në këtë kuptim, prapësimi i subjektit të interesuar, Kuvendit, se kërkuesit si deputetë nuk mund t’i drejtohen Gjykatës, nuk është i bazuar. Ndërsa për sa u takon pretendimeve për të drejtën për t’u zgjedhur, kërkuesit nuk kanë arritur të parashtrojnë asnjë argument për të provuar interesin e tyre të drejtpërdrejtë dhe pasojat negative të ardhura ose të pritshme që u vijnë atyre nga zbatimi i neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor, prandaj nuk legjitimohen në këtë drejtim.

54. Lidhur me kriterin e *shterimit të mjeteve juridike efektive*, Gjykata vëren se individi duhet t’i ketë përdorur të gjitha mjetet juridike në dispozicion për mbrojtjen e së drejtës kushtetuese që cenon ligji i kundërshtuar jo vetëm formalisht, por edhe në kuptimin substancial. Si rregull, ligji zbatohet përmes akteve të organeve publike ose vendimeve gjyqësore, prandaj individi duhet, së pari, t’i kundërshtojë ato përpara gjykatave kompetente, duke shteruar të gjitha mjetet juridike që parashikon sistemi ynë juridik. Kjo ka rëndësi edhe për të provuar se kërkuesi është prekur personalisht, drejtpërdrejt dhe realisht. Megjithatë, ligji ka parashikuar edhe rastet kur përmbushja e këtij kriteri është e pamundur (legjislacioni nuk parashikon mjete juridike efektive ose ato janë joefektive).

55. Në rastin konkret, nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor nuk parashikojnë nxjerrjen e akteve nënligjore të nevojshme për zbatimin e tyre, por janë drejtpërdrejt të zbatueshme në momentin e zhvillimit të zgjedhjeve të përgjithshme. Pra, këto dispozita nuk parashikojnë zhvillimin e procedurave të tjera të mundshme dhe efektive, të cilat mund të shfrytëzohen nga individët përpara se t’i drejtohen Gjykatës. Në këto kushte, Gjykata çmon se kërkuesit Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu dhe Gëzim Ademaj nuk kanë mjete të tjera efektive në dispozicion përveç paraqitjes të kërkesës për kontrollin e pajtueshmërisë me Kushtetutën të dispozitave objekt kundërshtimi, ndaj ata e kanë përmbushur edhe kriterin e shterimit të mjeteve juridike në dispozicion.

56. Për sa i përket legjitimitimit *ratione temporis*, bazuar në nenin 50, pika 4, të ligjit nr. 8577/2000, kërkesa për pajtueshmërinë e ligjit duhet të paraqitet brenda 4 muajve nga konstatimi i cenimit. Në rastin në shqyrtim ligji i kundërshtuar ka hyrë në fuqi në datën 10.8.2024, ndërsa kërkesa në Gjykatë është paraqitur në datën 29.10.2024, prandaj për sa kohë kërkesa është paraqitur brenda 4 muajve nga hyrja në fuqi e ligjit, Gjykata nuk do të ndalet të verifikojë momentin e konstatimit të cenimit dhe vlerëson se kërkuesit – 4 individë legjitimohen edhe *ratione temporis*.

57. Për sa i përket legjitimitimit *ratione materiae*, të kërkuesve individë, Gjykata vlerëson të analizojë pretendimin kryesor të tyre që lidhet me cenimin e së drejtës kushtetuese për të zgjedhur të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit.

C. Për themelin e pretendimeve

C.1. Për cenimin e së drejtës së votës (së drejtës për t’u zgjedhur dhe për të zgjedhur) të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit

C.1.1. Për partitë politike në lidhje me të drejtën për t’u zgjedhur

58. Kërkueset, *partitë politike*, kanë pretenduar se pika 1 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor krijon detyrimin e partive politike për të depozituar dy lista shumemërore, me renditje të fiksuar dhe atë me kandidatët që i nënshtrohen votimit parapëlqyes, duke sjellë si pasojë zbatimin e detyrueshëm të nenit

⁸ Kryetarja Holta Zaçaj dhe gjyqtarët Sonila Bejtja e Genti Ibrahim i votuan kundër legjitimitimit *ratione personae* të kërkuesve Lulzim Basha, Orjola Pampuri, Merita Bakiu dhe Gëzim Ademaj, pasi ata nuk arritën të provonin përpara Gjykatës, se në ç’mënyrë atyre iu është cenuar kjo e drejtë e pretenduar nga dispozitat e kundërshtuara, të cilat ende nuk ishin testuar në procesin zgjedhor.

163 të këtij kodi. Sipas pikës 3 të këtij neni, mandatet shpërndahen sipas listës së parë dhe në rast shterimi vijohet me listën e dytë. Në këtë mënyrë partive u hiqet mundësia të konkurrojnë vetëm me listën që i nënshtrohet votës parapëlqyese. Nisur nga kjo, sipas kërkuessve, sistemi i parashikuar në këtë dispozitë krijon formalisht barazi në zgjedhje vetëm për 2 parti dhe iu mohon me ligj partive të tjera mundësinë reale që ndonjë kandidat i listës së hapur të tyre të marrë mandat deputeti. Ky sistem ligjor funksionon me numër të kufizuar partish politike dhe, si i tillë, bie ndesh me parimin e pluralizmit politik dhe të barazisë në zgjedhje. Në këtë mënyrë, mekanizmi i listës së votës parapëlqyese të çdo partie tjetër nuk mund të bëhet efektiv në asnjë rast praktik. Partitë e treta penalizohen nga mosshpërndarja e mandateve te lista e kandidatëve me votë parapëlqyese, por edhe nga mospërdorimi i të gjithë mekanizmit të listës së hapur, ndërsa dy partitë kryesore gëzojnë mbështetje financiare ose mediatike. Pabarazia midis partive politike nuk ka një qëllim të ligjshëm dhe është joproporcionale, ndonëse ajo përbën një të drejtë të fituar. Detyrimi i partive politike që përveç listës së kandidatëve me votë parapëlqyese, të depozitojnë edhe listën e fiksuar, e cila passjell edhe shpërndarjen e mandateve fillimisht te këta të fundit, krijon pabarazi midis partive, pasi vetëm partitë e mëdha që kanë mundësi për të fituar më shumë se një të tretën e mandateve do të mund të përfitojnë nga shpërndarja e mandateve për kandidatët e listës së hapur. Kështu krijohet një garë e pabarabartë për partitë e vogla, të cilat nuk mund të përdorin efektivisht mekanizmin e votës parapëlqyese. Parashikimi ligjor i kundërshtuar cenon të drejtën për të zgjedhur më tepër se sa “herësi” i shfuqizuar më parë nga Gjykata, duke mohuar tërësisht votën parapëlqyese. Gjithashtu, nuk përmbushet kriteri i proporcionalitetit *stricto sensu*, pasi sistemi aktual do të prodhojë një numër më të madh mandatesh të fituara nga “lista e fiksuar” dhe një numër më të vogël nga vota parapëlqyese, duke kufizuar të drejtën për t’u zgjedhur. Edhe rrumbullakosja e numrit pjesor në këtë dispozitë cenon parashikimet kushtetuese.

59. Subjekti i interesuar, Kuvendi, ka prapësuar se pretendimet për cenimin e së drejtës së votës të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit nuk janë të bazuara, pasi Kuvendi ka zbatuar nenin 64 të Kushtetutës dhe lista e kandidatëve që një subjekt zgjedhor paraqet në një zonë zgjedhore plotëson kriteret e përcaktuara në këtë nen. Për sa kohë kushtetutëbërësi ka përcaktuar shprehjen “jo më pak se” për votimin parapëlqyes, është në diskrecion të ligjvënësit për të bërë një rregullim ligjor në Kodin Zgjedhor për sa i përket listës së kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes dhe tashmë pa mekanizmin e herësit. Në thelb, argumentet e kërkuessve paraqiten në drejtim të antikushtetutshmërisë së nenit 64, paragrafi 3, të Kushtetutës, pretendim i cili nuk mund të merret në shqyrtim nga Gjykata. Kjo dispozitë përcakton kufirin minimal të listës që i nënshtrohet votimit parapëlqyes dhe nuk mund të pretendohet që e gjithë lista t’i nënshtrohet këtij votimi. Për më tepër, vetë Gjykata është shprehur se votimi në lista të mbyllura nuk përbën cenim të parimit të barazisë së votës, për rrjedhojë pretendimet e kërkuessve në këtë drejtim nuk mund të merren në shqyrtim. Për sa i përket rastit kur nga pjesëtimi nuk rezultojnë një numër i plotë mandatesh, këto janë rregullime që vijnë si rezultat i rregullave matematikore, një qëndrim i pranuar edhe nga vetë Gjykata. Pretendimi se ekziston pamundësia e kandidatëve të propozuar nga zgjedhësit është i pabazuar, pasi kjo e fundit rregullohet nga nenet 69 dhe 162 të Kodit Zgjedhor të cilat nuk kanë pësuar ndryshime. Kodi Zgjedhor nuk sjell risi për kandidatët e përzgjedhur nga partitë politike. Gjithashtu, nuk qëndron pretendimi se neni 64 i Kushtetutës parashikon vetëm një listë, ndërkohë neni 67 i Kodit Zgjedhor dy lista, pasi Kushtetuta ka përcaktuar se rregullimet specifike të sistemit zgjedhor bëhen me ligjin për zgjedhjet.

60. Në mendimin me shkrim Avokati i Popullit është shprehur se zbatimi i nenit 67, pika 2, të Kodit Zgjedhor duhet të respektojë kriterin kushtetues të garantimit të votës parapëlqyese për “jo më pak se dy të tretat” në të gjitha qarqet. Po kështu, sipas tij, nëse qëllimi i lidhëzës “dhe” është për të kufizuar pjesëmarrjen e partive politike, kjo passjell kufizim joproporcional të vendosur me ligj. Sipas këtij mendimi, nëse me ligj cenohet substancialisht vota e barabartë, cenohet edhe parimi i barazisë përpara ligjit, pasi vota është një e drejtë themelore substanciale. Parashikimi i nenit 67 të Kodit Zgjedhor në

dukje krijon pabarazi ndërmjet kandidatëve të dy listave. Gjithashtu, mosrespektimi i *parimit të sigurisë juridike* në realizimin e një procesi zgjedhor sjell konfuzion dhe paqartësi për të gjitha palët. Po sipas Avokatit të Popullit, kufizimi i së drejtës së votës nuk duhet të jetë arbitrar ose joproporcional.

61. Neni 45, pika 1, i Kushtetutës ka parashikuar se çdo shtetas që ka mbushur tetëmbëdhjetë vjeç, qoftë edhe ditën e zgjedhjeve, ka të drejtën të zgjedhë dhe të zgjidhet. Parimi i barazisë së votës, që përfshin komponentin e tij aktiv (e drejta për të votuar) dhe atë pasiv (e drejta për t'u votuar/zgjedhur), ndalon diskriminimin ose privilegjimin nga shteti të kandidatëve të caktuar, parti politike ose grupe të tjera politike në garën për të tërhequr votën e zgjedhësit. Barazia në zgjedhje përfshin shumë aspekte dhe parimet që duhen respektuar në të gjitha rastet janë barazia në votën numerike, në fuqinë zgjedhore dhe në mundësi dhe kjo e fundit kërkon që midis partive të krijohen shanse të barabarta dhe shteti të jetë i paanshëm ndaj tyre, duke zbatuar ligjet në mënyrë të njëjtë për të gjithë (*shih vendimet nr. 11, datë 9.3.2021; nr. 28, datë 9.5.2012; nr. 32, datë 21.6.2010, të Gjykatës Kushtetuese*).

62. Gjykata ka pohuar se konkurrimi i lirë është shprehje e drejtpërdrejtë e natyrës pluraliste të një shoqërie demokratike dhe bazohet edhe në faktin që për të gjitha subjektet të zbatohen të njëjtat rregulla të përcaktuara më parë. Këto rregulla bazohen në parimin e mosdiskriminimit, të mostrajimit preferencial, por edhe të dhënies së mundësive të njëjta në konkurrimin politik. Çdo kufizim në barazinë e palëve në konkurrimin elektoral nuk mund të arrijë deri aty sa të bëjë të pamundur edhe vetë pjesëmarrjen e tyre në konkurrim (*shih vendimet nr. 31, datë 4.10.2021; nr. 11, datë 9.3.2021; nr. 28, datë 9.5.2012, të Gjykatës Kushtetuese*).

63. Duke iu referuar praktikës së GJEDNJ-së për nenin 1 të Protokollit nr.3 të KEDNJ-së, evidentohet se shtetet gëzojnë një hapësirë të gjerë vlerësimi për organizimin e sistemeve të tyre zgjedhore, veçanërisht për sa i përket aspektit pasiv (së drejtës për t'u zgjedhur) (*shih Etzheberria dhe të tjerë kundër Spanjës, 2009, § 50; Davydov dhe të tjerë kundër Rusisë, 2017, § 286*). Edhe Kodi i Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore, i miratuar nga Komisioni i Venecias, parashikon se partive duhet t'u garantohen shanse të barabarta (pika 2) (*shih përmbledhjen e opinioneve dhe raporteve të Komisionit të Venecias për sistemet zgjedhore, datë 18.3.2019*).

64. Bazuar në standardet e mësipërme dhe nisur nga thelbi i pretendimeve të kërkueseve, Gjykata do të analizojë në vijim kushtetutshmërinë e parashikimit të lidhëzës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të ndërlidhur me nenin 163 të këtij kodi, nëse bie ndesh me të drejtën për t'u zgjedhur të parashikuar në nenet 45 dhe 64 të Kushtetutës të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit, të garantuar nga neni 18 i saj. Gjithashtu, ajo do të analizojë nëse vendosja e presjes dhjetore në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor bie ndesh me parashikimin e nenit 64 të Kushtetutës.

a) *Për parashikimin e lidhëzës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të lidhur me nenin 163 të tij*

65. Nisur nga thelbi i pretendimit kryesor të kërkueseve (partive politike) se nenet 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor bien ndesh me nenin 64 të Kushtetutës, Gjykata, fillimisht, çmon të ndalet në interpretimin e nenit 64 të Kushtetutës, pasi sikurse u përmend edhe më lart (*shih paragrafin 28*), analiza e kushtetutshmërisë së dispozitave ligjore nuk mund të bëhet pa interpretimin e kuptimit të dispozitës kushtetuese.

66. Gjykata vëren se Kushtetuta në nenin 64, pika 3, të saj, ndër të tjera, ka parashikuar se kriteret dhe rregullat për zbatimin e sistemit zgjedhor, për caktimin e zonave zgjedhore, prapun kombëtar, numrin e mandateve për secilën zonë, shpërndarjen e mandateve dhe masën e shtrirjes së votimit parapëlqyes përcaktohen në ligjin për zgjedhjet (*fjalë e dytë*). Gjithashtu, ajo përcakton detyrimin që ligji për zgjedhjet të garantojë që votimit parapëlqyes t'i nënshtrohen jo më pak se dy të tretat e listës shumëmerore dhe të sigurohet përfaqësimi gjinor (*fjalë e tretë*).

67. Nga interpretimi literal i pikës 3 të nenit 64 të Kushtetutës, Gjykata vëren se kushtetutëbërësi, në fjalinë e dytë të kësaj pike, i ka deleguar ligjvënësit, ndër të tjera, edhe përcaktimin e kriterëve dhe rregullave për shpërndarjen e mandateve dhe masën e shtrirjes së votimit parapëlqyes. Ndërsa në fjalinë e tretë të saj ka garantuar në nivel kushtetues se votimit parapëlqyes i nënshtrohen dy të tretat

e listës shumëmemërore. Pra, këto dy fjali të pikës 3 të nenit 64 të Kushtetutës bëjnë dallimin midis këtyre proceseve të veçanta pjesë të procesit zgjedhor në tërësi, atij të “*votimit*”, përfshirë edhe atë “*parapëlqyes*”, sikundër edhe atij të “*shpërndarjes së mandateve*”, përfshirë edhe të “*masës së shtrirjes së votimit parapëlqyes*” në këtë proces (shpërndarjen e mandateve). Me fjalë të tjera, neni 64 i Kushtetutës ka parashikuar se për sa i përket votimit të zgjedhësve, “votimit parapëlqyes” të tyre i nënshtrohen dy të tretat e listës shumëmemërore, duke garantuar kështu në nivel kushtetues vetëm të drejtën e zgjedhësve për të shprehur, përmes votimit, preferencën e tyre për jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore. Ndërkohë kjo normë kushtetuese nuk e ka parashikuar të njëjtën garanci për sa i përket “shpërndarjes së mandateve”, e cila në aspektin praktik nënkupton përcaktimin e kandidatëve fitues nga lista shumëmemërore, duke u bazuar në rezultatin e votimit për mandatet e fituara nga subjekti zgjedhor përkatës, kriteret dhe rregullat për disiplinimin e të cilit, kushtetutëbërësi ia ka deleguar ligjvënësit, si shprehje e hapësirës së gjerë të vlerësimit që shteti ka në përcaktimin e rregullave që lidhen me rezultatet e votimit. Në këtë kuptim, këto rregulla janë lënë në diskrecion të ligjvënësit, i cili i ka përcaktuar dhe detajuar në Kodin Zgjedhor.

68. Për të arritur në këtë përfundim, Gjykata mori në konsideratë edhe fjalinë e parë të pikës 3 të nenit 64 të Kushtetutës, sipas së cilës zgjedhësit gëzojnë të drejtën për të dhënë votë parapëlqyese për kandidatët e listave shumëmemërore. Kjo fjali edhe pse nuk u drejtohet drejtpërdrejt partive politike, por zgjedhësve, shërben për të theksuar se edhe në këtë rast togfjalëshi “*për të dhënë votë parapëlqyese*” nënkupton se në nivel kushtetues është garantuar vetëm e drejta për të ushtruar votën parapëlqyese dhe jo shkalla e ndikimit në shpërndarjen e mandateve, çka qartësisht i është deleguar ligjvënësit.

69. Nën dritën e këtij interpretimi, Gjykata çmon se neni 64 i Kushtetutës garanton që votimit parapëlqyes t’i nënshtrohen jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore, pra të drejtën e zgjedhësve për të dhënë votë parapëlqyese për jo më pak se dy të tretat e kandidatëve, ndërsa shpërndarja e mandateve dhe masa e shtrirjes së votimit parapëlqyes në këtë proces, pra shkalla e ndikimit të votimit parapëlqyes në shpërndarjen e mandateve nuk garantohet nga dispozitat kushtetuese, por është lënë në diskrecion të ligjvënësit nëpërmjet delegimit. Kuptimi i kësaj norme kushtetuese rezulton qartë nga interpretimi literal i saj, duke mos qenë në këtë rast përpara një formulimi të papërcaktuar të normës apo të tillë që të lejojë hapësira të caktuara interpretimi.

70. Bazuar në këtë interpretim, si dhe nisur nga thelbi i pretendimeve të kërkuesve, Gjykata do të analizojë në vijim nëse parashikimi i lidhëzës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, sipas të cilit “*partia politike ose koalicioni zgjedhor ... që është regjistruar në KQZ si subjekt zgjedhor për zgjedhjet në Kuvend, depoziton në KQZ për çdo zonë zgjedhore, ... listën që përbëhet nga: a) lista shumëmemërore me renditje të fiksuar të kandidatëve; dhe b) lista shumëmemërore e kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyë*” të lexuar së bashku me nenin 163 të tij, sipas të cilit “*mandatet për kandidatët fitues fillimisht shpërndahen sipas renditjes së listës shumëmemërore me renditje të fiksuar të subjektit zgjedhor dhe në përputhje me renditjen e kandidatëve në të dhe, në rast shterimi të saj, vijohet me kandidatët fitues të rirenditur të listës shumëmemërore që i nënshtrohen votimit parapëlqyes*” bie ndesh me nenin 64 të Kushtetutës dhe nëse midis partive krijohet pabarazi në atë masë sa të bëjë të pamundur pjesëmarrjen e tyre në konkurrim.

71. Gjykata vëren se në kuptim të delegimit të nenit 64 të Kushtetutës, ligjvënësi ka parashikuar në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor detyrimin e subjekteve zgjedhore për të depozituar në KQZ për çdo zonë zgjedhore listën shumëmemërore. Ligjvënësi në titullin e tij, por edhe në përmbajtjen e paragrafit të parë të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, ka përdorur shprehjen “lista”, duke nënkuptuar se bëhet fjalë për një listë të vetme, e cila përbëhet në vetvete nga dy komponentë, pjesa e listës me renditje të fiksuar të kandidatëve dhe pjesa tjetër me kandidatët që i nënshtrohen votimit parapëlqyes. Përdorimi i lidhëzës “dhe” nënkupton se partitë politike si subjekte zgjedhore kanë detyrimin të përmbushin kërkesat që disiplinojnë procesin zgjedhor, ndër të tjera, atë për të paraqitur listën shumëmemërore me dy komponentë (atë me renditje të fiksuar dhe atë që i nënshtrohet votimit parapëlqyes) që do t’i nënshtrohet procesit të votimit.

72. Nga ana tjetër, sikurse u përmend më sipër (*shih paragrafin 40 të vendimit*), Gjykata vlerëson se të gjithë kandidatët e listës shumemërore në të dy komponentët e saj (me renditje të fiksuar dhe ajo që i nënshtrohet votimit parapëlqyes), përcaktohen nga partitë politike. Në këtë kuptim, në thelb ajo që konkurron është partia politike, pavarësisht se votimit përveç partisë i nënshtrohen edhe kandidatët e saj në të dy komponentët e listës shumemërore. Partitë politike, ashtu sikurse ka theksuar Gjykata në jurisprudencën e saj, luajnë një rol të rëndësishëm në sistemin demokratik pluralist, pasi kontribuojnë në shfaqjen dhe përfaqësimin e vullnetit politik të popullit përmes pjesëmarrjes në zgjedhje dhe ndihmojnë në realizimin e sovranitetit të tij (*shih vendimet nr. 27, datë 29.6.2021; nr. 11, datë 13.3.2015; nr. 1, datë 7.1.2005, të Gjykatës Kushtetuese*).

73. Për sa më lart, lidhur me pretendimin e kërkueseve – partive politike se ligjvënësi ka shkelur detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumemërore, të garantuar nga neni 64 i Kushtetutës, për shkak të lidhëzës “dhe” në përmbajtje të nenit 67, pika 1, të Kodit Zgjedhor, Gjykata evidenton se ndonëse këto subjekte kanë detyrimin për të paraqitur listën shumemërore të përbërë nga dy komponentë, vendosja e kandidatëve nga ana e partisë në komponentin me renditje të fiksuar ose në atë që i nënshtrohet votimit parapëlqyes nuk cenon në thelb të drejtën për t’u zgjedhur të kërkueseve dhe as pjesëmarrjen e tyre në procesin e formimit të vullnetit politik. Sikurse u theksua më sipër, neni 64 i Kushtetutës garanton në nivel kushtetues votimin parapëlqyes për jo më pak se dy të tretat e listës shumemërore, por jo shkallën e ndikimit të tij në shpërndarjen e mandateve. Gjithashtu, duke qenë se të gjithë kandidatët në të dy komponentët e listës shumemërore përcaktohen nga vetë partia, Gjykata vlerëson se dispozitat e kundërshtuara nuk bien ndesh me nenin 64 të Kushtetutës.

74. Po në këtë kuptim, edhe pretendimi tjetër për cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit ndërmjet partive politike (atyre të vogla/të reja ndaj atyre të mëdha/të vjetra) nuk është i bazuar, pasi parashikimet ligjore të neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor nuk kanë përcaktuar kriteret, të cilat konsiderohen kufizuese për partitë e reja ose ato me elektorat më të vogël se partitë e tjera, por ato u nënshtrohen të njëjtave rregullave për kandidim të lidhur me përcaktimin e numrit të kandidatëve që paraqesin në KQZ.

75. Për sa më lart, por nisur edhe nga fakti se pretendimet e kërkueseve janë të bazuara në rezultatin e zgjedhjeve të përgjithshme të kaluara, çka passjell se ato janë hipotetike dhe jo të vërtetuara në praktikë, për sa kohë ato ndikohen nga një sërë faktorësh, Gjykata vlerëson se janë të pabazuara.

b) Për parashikimin e presjes dhjetore në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor

76. Gjykata vëren se pika 2 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor, ndër të tjera, ka parashikuar se numri i përgjithshëm i kandidatëve në komponentin e listës me renditje të fiksuar është i barabartë me numrin e mandateve për çdo zonë zgjedhore pjesëtuar për tre. Kur nga ky pjesëtim nuk rezulton numër i plotë mandatesh, atëherë në rast se presja dhjetore si pasojë e pjesëtimit është e barabartë ose më e madhe se 0,5, lista përmbyllet me numrin e plotë pasrendës, ndërsa kur si pasojë e pjesëtimit rezulton presja dhjetore më e vogël se 0,5, lista shumemërore me renditje të fiksuar e kandidatëve mbyllet me numrin e plotë pararendës.

77. Për sa i përket pretendimit të kërkueseve – *partive politike*, se edhe parashikimi i presjes dhjetore ka shkelur detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumemërore, të garantuar nga neni 64 i Kushtetutës, Gjykata, nisur nga fakti se kjo dispozitë kushtetuese garanton të drejtën e zgjedhësve për të shprehur, përmes votimit, preferencën e tyre për jo më pak se dy të tretat e listës shumemërore, por jo shkallën e ndikimit në shpërndarjen e mandateve ose, thënë ndryshe, në rezultatin e tij (*shih paragrafin 67 të vendimit*), vlerëson se kërkueset pretendimet e tyre i lidhin në fakt me shpërndarjen e mandateve sipas rezultatit të votimit, gjë që Kushtetuta ia ka deleguar ligjvënësit. Për më tepër, Gjykata çmon se numri i kandidatëve të komponentit të listës që i nënshtrohet votimit parapëlqyes është i barabartë me numrin e mandateve për çdo zonë zgjedhore, çka tejkalon parashikimin kushtetues prej dy të tretave të kandidatëve që marrin pjesë në votim. Në

këtë kuptim, kjo përlllogaritje nuk cenon standardin kushtetues të “jo më pak se dy të tretat e numrin e kandidatëve të listës shumemërore” që i nënshtrohet votimit parapëlqyes, duke përmbushur kështu detyrimin e parashikuar në nenin 64 të Kushtetutës.

C.1.2. Për organizatën dhe individët në lidhje me të drejtën për të zgjedhur

78. Kërkuësja, *organizata “Shqipëria bëhet”*, ka pretenduar se neni 67 i Kodit Zgjedhor bie në kundërshtim me parashikimet e nenit 64, pika 3, të Kushtetutës, i cili parashikon se votimi parapëlqyes duhet të jetë jo më pak se dy të tretat e listës shumemërore, si dhe të nenit 17 të Kushtetutës. Sipas kërkuëses, lista e mbyllur e kandidatëve duhet të ishte parashikuar si një mundësi dhe jo si detyrim. Gjithashtu, edhe pika 2 e nenit 67 të Kodit Zgjedhor cenon nenin 64, pika 3, të Kushtetutës, pasi përlllogaritja e numrit të mandateve të “listës së fiksuar” në varësi të presjes dhjetore më të vogël ose më të madhe se 0,5 shkon në favor të kësaj liste dhe jo të votës parapëlqyese.

79. Kërkuësit, *individët*, kanë pretenduar se Kuvendi ka shkelur detyrimin kushtetues për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumemërore. Detyrimi për paraqitjen e dy listave, me renditje të fiksuar dhe atë që i nënshtrohet votimit parapëlqyes, nënkupton praktikisht që për kandidatët në listën me renditje të fiksuar nuk do të bëhet asnjë votim, ndërsa për ata të listës që i nënshtrohen votimit parapëlqyes do të duhet të bëhet votim. Sipas tyre, ushtrimi i së drejtës për të zgjedhur bëhet iluzor dhe konsiderohet një kthim mbrapa. Gjithashtu, ata kanë pretenduar se ky sistem do të ishte funksional vetëm për pjesëmarrjen e jo më shumë se 3 partive dhe ekzistenca e dy listave përbën një kufizim joproporcional, i cili nuk është i nevojshëm në një shoqëri demokratike, nuk justifikon interesin e përgjithshëm dhe cenon thelbin e së drejtës së votës.

80. Gjykata ka theksuar në jurisprudencën e saj rëndësinë e së drejtës së votës si një nga të drejtat themelore politike që gëzon individ. Kontributi kryesor i saj është garantimi i mundësisë për të gjithë zgjedhësit, pa dallime mbi bazë shtrese ose përkatësie në grupe të caktuara shoqërore, ose mbi baza të tjera që të ndikojnë në formimin e vullnetit politik në një shoqëri demokratike (*shih vendimet nr. 28, datë 13.7.2021; nr. 40, datë 16.11.2007; nr. 1, datë 7.1.2005, të Gjykatës Kushtetuese*). Po kështu, Gjykata ka theksuar se e drejta e votës ushtrohet përmes një sistemi zgjedhor që u garanton shtetasve qenien e tyre politikisht aktivë, duke formuar në këtë mënyrë thelbin e rolit që duhet të kenë ata në një sistem demokratik (*shih vendimet nr. 40, datë 16.11.2007; nr. 1, datë 7.1.2005, të Gjykatës Kushtetuese*).

81. Gjykata ka pohuar, gjithashtu, se e drejta e votës nuk është absolute, ajo mund të bëhet objekt i kufizimeve. Në këtë këndvështrim, për vetë rëndësinë që merr kjo e drejtë në një shoqëri demokratike, kufizimet që i duhen bërë kësaj të drejte jo vetëm duhet të jenë të pakta, por ato duhen zbatuar brenda kufijve kushtetues. E rëndësishme është që kufizimet të mos jenë të tilla që ta bëjnë joefektiv ushtrimin e kësaj të drejte ose ta cenojnë atë në thelbin e saj, pasi e drejta e votës nuk është një privilegj që pushteti shtetëror ua njeh shtetasve, por një instrument për të zgjedhur mënyrën dhe personat që do të qeverisin vetë ata. Duke ushtruar të drejtën e votës zgjedhësve iu krijohet mundësia të ndikojnë në mënyrën dhe cilësinë e funksionimit të rendit juridik, duke e bërë shtetasin më të përgjegjshëm për rolin që ai ka në drejtimin e jetës së vendit. Ky është në fakt edhe thelbi i demokracisë (*shih vendimet nr. 28, datë 30.6.2021; nr. 40, datë 16.11.2007, të Gjykatës Kushtetuese*).

82. Gjithashtu, Gjykata ka pohuar se çdo votë ka të njëjtën vlerë dhe të njëjtën mundësi ligjore suksesi dhe çdo votues duhet të ndikojë në mënyrë të barabartë në rezultatet e zgjedhjeve. Sistemi proporcional synon që të gjitha palët të përfaqësohen në përqindje që është sa më pranë numrit të votave dhe formalizimi i barazisë së votës shkon më tej, që do të thotë jo vetëm vlerë numerike e njëjtë, por edhe vlerë e njëjtë suksesi ose ndikim i njëjtë në rezultat (*shih vendimin nr. 1, datë 7.1.2005, të Gjykatës Kushtetuese*).

83. Edhe GJEDNJ-ja në jurisprudencën e saj për të drejtën e votës ka theksuar se neni 3 i Protokollit nr. 1 të KEDNJ-së përfshin parimin e trajtimit të barabartë të të gjithë qytetarëve në ushtrimin e së drejtës së tyre për të votuar, por nuk nënkupton se të gjitha votat duhet të kenë domosdoshmërisht peshë të barabartë për sa i përket rezultatit të zgjedhjeve. Pra, asnjë sistem zgjedhor

nuk mund të shmangë që disa vota “të shkojnë dëm” (*shih Partija “Jaunie Demokrati” dhe Partija “Mūsu Zeme” kundër Letonisë, 29.11.2007*).

84. Ndërsa referuar Kodit të Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore, të miratuar nga Komisioni i Venecias, votimi i barabartë përfshin dy aspekte, të drejtën për votim të barabartë, sipas të cilit çdo votues ka, në parim, një votë dhe fuqia e barabartë e votës, pra mandatet duhet të ndahen në mënyrë të barabartë midis zonave zgjedhore (*shih përmbledhjen e opinioneve dhe raporteve të Komisionit të Venecias për sistemet zgjedhore, datë 18.3.2019*).

85. Bazuar në standardet e mësipërme, Gjykata do të analizojë kushtetutshmërinë e parashikimit të lidhës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të ndërlidhur me nenin 163 të tij, pra nëse bie ndesh me të drejtën për të zgjedhur të organizatës dhe individëve, pra në kuptim të ndikimit të tyre në formimin e vullnetit politik në një shoqëri demokratike. Vetëm për kërkuesit individë Gjykata do ta shqyrtojë të drejtën për të zgjedhur të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit. Gjithashtu, do të analizohet nëse parashikimi i presjes dhjetore në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor bie ndesh me nenin 64 të Kushtetutës.

a) Për parashikimin e lidhës “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të lidhur me nenin 163 të tij

86. Gjykata, sikurse u theksua më sipër (*shih paragrafin 68 të vendimit*), vëren se e vetmja garanci e përcaktuar edhe nga neni 64, pika 3, fjalia e parë e Kushtetutës është se zgjedhësit, në ushtrim të së drejtës për të zgjedhur, gëzojnë të drejtën për të dhënë votë parapëlqyese për kandidatët e listave shumëmemërore. Pra, në nivel kushtetues edhe në lidhje me zgjedhësit është garantuar e drejta për të ushtruar votën parapëlqyese. Prandaj, duke marrë në konsideratë se lidhëza “dhe” nuk cenon detyrimin e nenit 64 të Kushtetutës për garantimin e së drejtës së zgjedhësve për të shprehur, përmes votimit, preferencën e tyre për jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore (*shih paragrafin 67 të vendimit*), Gjykata vlerëson se pretendimi i kërkuesve – organizata dhe individët - për cenimin e së drejtës për të zgjedhur është i pabazuar. Paraqitja në KQZ e dy komponentëve të listës shumëmemërore nuk kufizon të drejtën e shtetasve për të votuar, në aspektin e së drejtës për të zgjedhur, pasi ata mund ta ushtrojnë lirisht këtë të drejtë edhe për secilin nga kandidatët që ata preferojnë. Në këtë drejtim, Gjykata evidenton se e drejta e zgjedhësve për të shprehur opinionin e tyre nuk kufizohet nga ky parashikim ligjor, për sa kohë legjislacioni nuk ka vendosur asnjë ndalim dhe nuk ka përcaktuar kritere, të cilat duhet të përmbushen nga individët për të ushtruar të drejtën e tyre të garantuar nga neni 45 i Kushtetutës.

87. Edhe për sa i përket pretendimit të individëve për cenimin e parimit të barazisë përpara ligjit, për shkak se mënyra e paraqitjes së listës ligjëron diskriminimin midis kandidatëve në secilin komponent të listës, Gjykata vëren se pretendimet e kërkuesve, në thelb, lidhen me barazinë ndërmjet kandidatëve ose partive politike dhe në këtë mënyrë nuk ndikojnë në të drejtën e tyre për të zgjedhur. Bazuar në këtë premisë, Gjykata nuk konstaton cenim të parimit të barazisë përpara ligjit për individët, për sa kohë që parashikimet ligjore i drejtohen në mënyrë të njëjtë të gjithë zgjedhësve, duke garantuar mundësinë për të gjithë ata për të ushtruar të drejtën e votës pa dallime mbi bazë shtrese ose përkatësie në grupe të caktuara shoqërore ose mbi baza, kritere apo kategori të tjera, që të ndikojnë në formimin e vullnetit politik në një shoqëri demokratike.

88. Për rrjedhojë, pretendimi i kërkuesve se lidhëza “dhe” në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor të lidhur me nenin 163 të tij cenon të drejtën për të zgjedhur të lidhur me parimin e barazisë përpara ligjit, është i pabazuar.

b) Për parashikimin e presjes dhjetore në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor

89. Gjykata, sikurse evidentoi për subjektet parti politike (*shih supra paragrafin 77 të vendimit*), konstaton se parashikimi i presjes dhjetore në përcaktimin e numrit të kandidatëve në listën shumëmemërore në të dy komponentët e saj, nuk cenon parashikimet e nenit 64, pika 3, fjalia e parë, i Kushtetutës, që zgjedhësit gëzojnë të drejtën për të dhënë votë parapëlqyese për kandidatët e listave shumëmemërore. Edhe në këtë rast pretendimet e kërkuesve lidhen me shpërndarjen e mandateve sipas

rezultatit të votimit, çka nuk është garantuar në nivel kushtetues (*shtet supra paragrafin 67 të vendimit*). Për rrjedhojë, pretendimi i kërkuar se parashikimi i presjes dhjetore në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor cenon të drejtën për të zgjedhur, është i pabazuar.

90. Në përfundim, Gjykata vlerëson se pretendimet e kërkuar janë të pabazuara, sipas arsyesimit të mësipërm, ndaj kërkesa rrëzohet.

PËR KËTO ARSYE,

Gjykata Kushtetuese, në mbështetje të neneve 131, pika 1, shkronja “a” dhe 134, pika 1, shkronjat “g”, “h” dhe “i”, të Kushtetutës, si dhe neneve 71 dhe 72 të ligjit nr. 8577, datë 10.2.2000, “Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë”, të ndryshuar, me shumicë votash,

VENDOSI:

1. Rrëzimin e kërkesës.

Ky vendim është përfundimtar dhe hyn në fuqi ditën e botimit në Fletoren Zyrtare.

Marrë më 24.12.2024.

Shpallur më 4.2.2025.

Kryetare: Holta Zaçaj

Anëtarë: Sonila Bejtja, Genti Ibrahimi, Ilir Toska, Sandër Beci, Marjana Semini

Anëtarë kundër: Marsida Xhaferllari, Fiona Papajorgji

MENDIM PAKICE

1. Në gjykimin kushtetues të vënë në lëvizje nga disa kërkuar (shtatë parti politike, një organizatë dhe katër individë), me objekt shfuqizimin e neneve 67 dhe 163 të Kodit Zgjedhor, jemi kundër qëndrimit të shumicës që ka vendosur rrëzimin e kërkesës. Në mbështetje të nenit 132, pika 3, të Kushtetutës dhe nenit 72, pika 8, të ligjit nr. 8577/2000, që parashikojnë publikimin e mendimit të pakicës së bashku me vendimin përfundimtar të Gjykatës, parashatrojmë në vijim argumentet që mbështesin qëndrimin tonë kundër.

2. Me ligjin nr. 81/2024 Kuvendi ka miratuar disa ndryshime në Kodin Zgjedhor, duke riformuluar tërësisht nenet objekt kundërshtimi, të cilat kanë parashikuar mënyrën e paraqitjes së listës shumëmemërore nga partitë politike në KQZ dhe shpërndarjen e mandateve për kandidatët fitues. Kërkuar kanë pretenduar se këto dispozita bien ndesh me nenin 64 të Kushtetutës, i cili parashikon se votimi parapëlqyes garantohej për jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore, si dhe të drejtën e votës, parimin e barazisë përpara ligjit (midis kandidatëve dhe midis partive) dhe parimin e sigurisë juridike. Konkretisht, pretendimet e kërkuar lidhen me përdorimin e lidhëzës “dhe”, në kuptim të detyrimit të partive politike për të paraqitur listën me renditje të fiksuar dhe listën që i nënshtrohet votimit parapëlqyes në pikën 1 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor. Sipas kërkuar, kjo dispozitë e lexuar së bashku me nenin 163 të tij, sipas të cilit mandatet për kandidatët fitues fillimisht shpërndahen sipas renditjes së listës shumëmemërore me renditje të fiksuar të subjektit zgjedhor dhe, në rast shterimi të saj, vijohet me kandidatët fitues të listës shumëmemërore që i nënshtrohen votimit parapëlqyes, cenojnë të drejtat dhe parimet kushtetuese. Gjithashtu, parashikimi i presjes dhjetore në mënyrën e llogaritjes së kandidatëve në listë (ata me renditje të fiksuar dhe ata që i nënshtrohen votimit parapëlqyes), të parashikuar në pikën 2 të nenit 67 të Kodit Zgjedhor, bie ndesh me nenin 64 të Kushtetutës.

3. Nuk jemi dakord me qëndrimin e shumicës për rrëzimin e kërkesës, pasi vlerësojmë se dispozitat e kundërshtuara kanë krijuar iluzionin e ekzistencës së votës parapëlqyese, por jo zbatimin e saj në praktikë. Si të tilla, ato bien ndesh me nenin 64 të Kushtetutës të lidhur me nenin 45 të saj, si dhe parimet themelore të shtetit të së drejtës dhe demokracisë përfaqësuese. Lidhur me këto të fundit, duhet evidentuar se ekziston një lidhje e ngushtë midis parimit të shtetit të së drejtës, demokracisë dhe të drejtave themelore. Është e vështirë të konceptohet demokracia dhe të drejtat themelore, të paktën në kontekstin e demokracive liberale evropiane, pa shtetin e së drejtës. Pa shtetin e së drejtës nuk ka barazi përpara ligjit ose të drejta themelore efektive. Në të njëjtën kohë, pa demokraci ose të drejta themelore do të vihehin në pikëpyetje elementet kryesore dhe objektivat e shtetit të së drejtës.⁹

4. Kushtetuta në nenin 3 të saj ka garantuar parimin themelor të pluralizmit si element thelbësor të shtetit të së drejtës. Gjykata ka pohuar se kushti bazë për pluralizmin janë zgjedhjet e lira, shumësia e interesave, lejimi i hapësirave për organizimin e mekanizmave të presionit ndaj organeve të pushtetit dhe një shtet që është i përgjegjshëm ndaj nevojave të qytetarëve. Pushteti i përfaqësuesve kufizohet nga kushtetuta dhe mekanizma të tjerë të balancimit dhe kontrollit të pushteteve dhe problemet e përfaqësimit të drejtë janë çështje të shanseve të barabarta që zëri i gjithkujt të dëgjohet ose të jetë i përfaqësuar. Ndërsa në nenin 1, paragrafi 3, Kushtetuta ka sanksionuar *parimin e barazisë së votës*, i cili ka komponentin e tij *aktiv* (e drejta për të votuar) dhe atë *pasiv* (e drejta për t'u votuar/zgjedhur) (*shih vendimin nr. 32, datë 21.6.2010, të Gjykatës Kushtetuese*).

5. Pa mohuar rëndësinë e rolit qendror që luajnë partitë politike në sistemin zgjedhor dhe në formimin e vullnetit politik, për shkak të të cilit Kushtetuta në nenin 9 të saj i ka dedikuar atyre një parim të veçantë themelor, theksojmë se kushtetutëbërësi me ndryshimet kushtetuese të vitit 2020, duke prezantuar votimin parapëlqyes, i ka dhënë vëmendje të veçantë zgjedhësve, si një mënyrë e demokratizimit të vetë partive politike dhe të shoqërisë në tërësi. Shumica, në të kundërt me qëllimin e kushtetutëbërësit, e ka zhvendosur fokusin te partia politike, duke pohuar se të gjithë kandidatët përcaktohen nga partitë politike dhe se, në thelb, subjekti që konkurren në zgjedhjet parlamentare është partia politike (*shih paragrafin 40 të vendimit*). Edhe Kodi i Praktikës së Mirë në Çështjet Zgjedhore i miratuar nga Komisioni i Venecias nuk ka bërë dallim midis partisë dhe kandidatit, duke parashikuar se shanset e barabarta duhet të garantohen si për partitë, ashtu edhe për kandidatët (*shih përmbledhjen e opinionëve dhe raporteve të Komisionit të Venecias për sistemet zgjedhore, datë 18.3.2019*). Në këtë kuptim, jemi të mendimit se edhe ndarja që shumica i ka bërë së drejtës së votës, duke analizuar veçmas për secilin subjekt kërkues dy komponentët e saj, *së drejtës për t'u zgjedhur* dhe *për të zgjedhur* (*shih paragrafët 33, 46 dhe 53 të vendimit*) është artificiale dhe nuk u përgjigjet ndryshimeve kushtetuese dhe as qëndrimeve jurisprudenciale të mëparshme për trajtimin e së drejtës themelore të votës (*shih vendimet nr. 31, datë 4.10.2021; nr. 28, datë 30.6.2021; nr. 11, datë 13.3.2015, të Gjykatës Kushtetuese*).

6. Në vlerësimin tonë, parimi themelor i pluralizmit dhe rëndësia që kanë zgjedhjet për qytetarët janë dy komponentë të rëndësishëm në një shoqëri demokratike, që janë të pandarë nga njëri-tjetri dhe funksionojnë së bashku për të garantuar një shtet të së drejtës që promovon dhe mbron demokracinë dhe të drejtat themelore të qytetarëve, midis të cilave të drejtën e votës në të dy komponentët e saj. Nën këtë optikë, parashatrojmë në vijim argumentet tona për pranimin e kërkesës, që na shtynë në qëndrim të kundërt me shumicën.

7. *Së pari*, nuk pajtohemi me interpretimin literal që shumica i ka bërë nenit 64 të Kushtetutës, sipas të cilit ky parashikim kushtetues garanton të drejtën/mundësinë e zgjedhësve për të shprehur, përmes votimit, preferencën e tyre për jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore, por jo rezultatin e tij, duke u bazuar kryesisht në fjalinë e tretë të paragrafit të dytë të këtij neni, i cili parashikon se ligji zgjedhor garanton që votimit parapëlqyes “t'i nënshtrohen” jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore (*shih paragrafin 67 të vendimit*). Në vlerësimin tonë, shumica, duke përdorur vetëm

⁹ M. P. Maduro, *Mutual trust, mutual recognition and the rule of law*, The XXX FIDE Congress in Sofia, 2023 Congress publications, Vol. 1, f. 2.

metodën e interpretimit të ngushtë gramatikor, në thelb, ka bërë një interpretim mekanik, që injoron kontekstin e zhvillimeve shoqërore dhe politike, në të cilin është miratuar norma kushtetuese, duke iu larguar qëllimit të kushtetutëbërësit. Në terma kushtetues, kuptimi që shumica i ka dhënë përmbajtjes së nenit 64 të Kushtetutës nuk ka mbajtur në konsideratë metodat e interpretimit historik, sistematik dhe teleologjik. Këto metoda interpretimi janë pranuar në jurisprudencën e Gjykatës, e cila asnjëherë nuk i ka parë të shkëputura ato ose të vendosura në rend hierarkik, duke u bazuar thjesht në interpretimin gjuhësor/gramatikor të dispozitave kushtetuese.

8. Në këtë kuptim, për sa i përket interpretimit historik, konstatohet se kushtetutëbërësi në vitin 2020 për herë të parë parashikoi votimin parapëlqyes, në ndryshim nga dispozitat e mëparshme, të cilat sanksiononin vetëm sistemin proporcional me zona zgjedhore shumëmemërore dhe i delegonin ligjvënësit kriteret dhe rregullat për zbatimin e tij. Ndryshimet kushtetuese u bënë për t'iu përgjigjur nevojës që shoqëria kishte për demokratizimin e sistemit zgjedhor dhe krijimin e një lidhjeje më të afërt midis qytetarit dhe të zgjedhurit, si një hap përpara në forcimin e demokracisë përfaqësuese. Ndryshimet kushtetuese u pasuan nga ndryshimet e Kodit Zgjedhor në vitin 2020, të cilat parashikuan një mënyrë të re të shpërndarjes së mandateve, bazuar në mekanizmin e herësit, i cili nuk mund të ishte më shumë se 10,000 vota. E vënë në lëvizje nga dy parti politike, Gjykata vendosi shfuqizimin e nenit 163, pika 3, të Kodit Zgjedhor, duke vlerësuar se kushtetutëbërësi, për herë të parë, me ndryshimet e vitit 2020, ka parashikuar votën parapëlqyese duke e përcaktuar atë shprehimisht si e drejtë që gëzohet nga zgjedhësit dhe duke i dhënë kështu një kuptim të ri së drejtës themelore të zgjedhur, të garantuar nga neni 45 i Kushtetutës. Sipas Gjykatës, ndonëse në çështjet e sistemit zgjedhor ligjvënësi, si rregull, është i lirë të veprojë brenda hapësirës së tij normuese, zbatimi i herësit në praktikë, lidhur me vlerën numerike, ishte një mekanizëm disproporcional, i cili e shndërronte votën parapëlqyese në të drejtë iluzore, duke cenuar thelbin e së drejtës për të zgjedhur (*shih vendimin nr. 28, datë 30.6.2021, të Gjykatës Kushtetuese*). Në këtë kontekst historik, ligjvënësi miratoi sërish ndryshimet në Kodin Zgjedhor, të cilat ishin objekt i këtij gjykimi kushtetues, ndaj, si rezultat i interpretimit historik, arrijmë në përfundimin se rregullat e reja ligjore nuk mund dhe nuk duhet ta shndërronin votën parapëlqyese në të drejtë iluzore, që cenon thelbin e së drejtës së votës.

9. Për sa i takon interpretimit sistematik, vihet re se neni 64 i Kushtetutës është pozicionuar në pjesën e tretë të saj, kreut I, që rregullon Kuvendin, duke treguar sistemin zgjedhor, përfshirë zgjedhjet dhe afatin e Kuvendit. Kjo do të thotë se qëllimi i dispozitës kushtetuese është të rregullojë mënyrën se si krijohet Kuvendi dhe si e merr ai legjitimitetin demokratik nga qytetarët. Paragrafi 3 i nenit 64 ka parashikuar se zgjedhësit gëzojnë të drejtën për të dhënë votë parapëlqyese dhe se ligji për zgjedhjet garanton që këtij votimi t'i nënshtrohen jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore, si dhe të sigurohet përfaqësimi gjinor. Ndonëse delegimi për detajimin e rregullave të zbatimit të sistemit zgjedhor i është dhënë ligjvënësit, pozicioni që rregulli i votës parapëlqyese ka në sistemin e normave kushtetuese tregon se ai mekanizëm përcakton formimin e Kuvendit dhe lidhet me rezultatin e zgjedhjeve, pra për deputetët e zgjedhur nga qytetarët. Një interpretim i ndryshëm nuk do të përmbushte qëllimin e kushtetutëbërësit, pasi nuk do të jepte efekt konkret në të drejtën e zgjedhësve për të ndikuar në përzgjedhjen e kandidatëve të preferuar prej tyre, duke e bërë atë formale dhe thjesht iluzive.

10. Ndërsa në lidhje me interpretimin teleologjik, duke iu referuar raportit për projektligjin e ndryshimeve kushtetuese të vitit 2020 të Komisionit për Çështjet Ligjore, Administratën Publike dhe të Drejtat e Njeriut të Kuvendit, vërehet se kushtetutëbërësi ka ndryshuar nenin 64 të Kushtetutës për t'iu dhënë mundësinë votuesve për të zgjedhur kandidatët e parapëlqyer nga lista e subjekteve zgjedhore, për të garantuar mekanizmat për rritjen e përgjegjësisë së kandidatëve ndaj votuesve të tij dhe për të ulur rolin e drejtuesve të partive politike për t'iu imponuar kandidatëve të zgjedhur dhe për të favorizuar kandidatët më të kualifikuar duke qenë se përzgjedhja e tyre do të bëhet drejtpërdrejt nga populli. Në këtë pikë, theksojmë se arsyetimi i shumicës se qëllimi i kushtetutëbërësit është garantimi

i së drejtës/mundësisë së zgjedhësve për të shprehur, përmes votimit, preferencën e tyre për jo më pak se dy të tretat e listës shumëmemërore, ndërsa mënyra e shpërndarjes së mandateve i është lënë në diskrecion ligjvënësit, pasi në thelb është partia ajo që konkurron dhe shtetasit votojnë kandidatët e caktuar nga partia politike (*shih paragrafin 72 të vendimit*), bie ndesh me qëllimin e deklaruar zyrtarisht në dokumentet parlamentare, ndaj ai nuk qëndron.

11. *Së dyti*, interpretimi i shumicës nuk ka mbajtur në konsideratë qëndrimin e shprehur më parë nga Gjykata lidhur me kuptimin e nenit 64 të Kushtetutës për votimin parapëlqyesh (*shih supra paragrafin 8*). Gjykata theksoi se neni 45 i Kushtetutës duhet të interpretohet së bashku me nenin 64 të saj, në të cilin jo vetëm është përcaktuar sistemi zgjedhor, por kushtetutëbërësi për herë të parë, me ndryshimet e vitit 2020, ka parashikuar votën parapëlqyesh, duke e përcaktuar atë shprehimisht si e drejtë që gëzohet nga zgjedhësit dhe duke i dhënë kështu një kuptim të ri së drejtës së votës. Dhënia në mënyrë të shprehur e në nivel kushtetues e së drejtës së votës parapëlqyesh për zgjedhësit nënkupton se ajo ka marrë një dimension të ri dhe mënyra se si ajo respektohet nga ligjvënësi i nënshtrohet kontrollit kushtetues. E drejta e votës parapëlqyesh e zgjedhësve, e parashikuar në nenin 64, pika 3, të Kushtetutës, nuk mund të interpretohet se vlen vetëm për të shprehur preferencat e tyre, por ndikon duke sjellë një kufizim në shpërndarjen e mandateve (*shih vendimin nr. 28, datë 30.6.2021, të Gjykatës Kushtetuese*). Në këtë kuptim, jemi të mendimit se e drejta e votës parapëlqyesh duhet të ketë ndikim në rezultatin e zgjedhjeve në atë masë që të respektojë prapë kushtetues prej dy të tretave të përbërjes së Kuvendit. Kjo do të thotë se ligjvënësi, brenda hapësirës normuese që i ka lejuar delegimi kushtetues, duhet të sigurojë mekanizmat e duhur për të garantuar lidhjen kushtetuese midis votimit parapëlqyesh dhe përbërjes së Kuvendit, pra rezultatit të zgjedhjeve.

12. Duke iu rikthyer rastit konkret, konstatojmë se ndonëse kemi të bëjmë me të njëjtat parashikime kushtetuese dhe parime themelore, rezultati në të cilin ka arritur shumica është diametrisht i kundërt, duke krijuar në këtë mënyrë iluzionin e ekzistencës së votës parapëlqyesh dhe jo zbatimin e saj në praktikë. Në vlerësimin tonë, shumica ka ndryshuar pa asnjë arsye të qenësishme qëndrimin e saj të pranuar më parë, në të cilin ka arritur në përfundimin se votimi parapëlqyesh i parashikuar në Kushtetutë ndikonte në shpërndarjen e mandateve, pra në rezultatin e votimit dhe jo në fazën e parë të përgatitjes së listave shumëmemërore ose të pjesëmarrjes së kandidatëve në listën që i nënshtrohet votimit parapëlqyesh.

13. Shumica në vendimin e saj jo vetëm që nuk jep arsyet që justifikojnë ndryshimin e kësaj jurisprudence, por çka është më e rëndësishme, as nuk përmend vendimin e mëparshëm të Gjykatës, duke vënë në dyshim koherencën e jurisprudence së saj dhe ndikimin që ajo ka në pritshmëritë e ligjshme të qytetarëve. Ky ndryshim i jurisprudence kushtetuese nuk është në përputhje me parimin e shtetit të së drejtës të sanksionuar në nenin 4 të Kushtetutës, i cili imponon rregullin e vazhdimësisë së jurisprudence dhe ndryshimi i praktikës mund të realizohet nëse ekzistojnë arsye të forta që do ta justifikonin një ndërmarrje të tillë dhe vetëm në rastet kur kjo është e paevitueshme, objektivist e domosdoshme, si dhe kushtetutshmërisht e bazuar dhe e arsyetuar. Në këtë pikë, theksojmë se çdo ndryshim i precedentëve ose korrigjimi i doktrinës zyrtare kushtetuese mund të bëhet vetëm për arsye të rëndësishme, pasi duke vendosur në kundërshtim me një praktikë të konsoliduar dhe pa dhënë argumente në lidhje me këtë fakt, Gjykata shmanget nga korniza e rregullave të një procesi të drejtë e të ndershëm (*shih vendimet nr. 20, datë 1.6.2011; nr. 30, datë 17.6.2010; nr. 21, datë 29.4.2010, të Gjykatës Kushtetuese*).

14. *Së treti*, nisur nga premisa e mësipërme, vlerësojmë se lidhëza “dhe” në paragrafin e parë të nenit 67 të Kodit Zgjedhor ka cenuar garancinë kushtetuese të nenit 64 të Kushtetutës. Nga interpretimi i paragrafit të parë të nenit 67 të kodit konstatohet se partitë politike kanë detyrimin për të depozituar listën shumëmemërore, e cila përbëhet nga pjesa e listës me kandidatë me renditje të fiksuar dhe ajo me kandidatët që i nënshtrohen votimit parapëlqyesh. Ky detyrim, i lexuar në harmoni me nenin 163 të Kodit Zgjedhor, sipas të cilit marrin më parë mandat kandidatët e listës me renditje të fiksuar,

nënkupton se pavarësisht numrit të votave që do të marrin kandidatët e listës që i nënshtrohen votimit parapëlqyes mundësia për të fituar një mandat do të jetë pothuajse e pamundur, veçanërisht në zonat e vogla zgjedhore të vendit. Sikurse kërkuesit parashtruan përpara Gjykatës, duke iu referuar rezultateve të zgjedhjeve të përgjithshme të vitit 2021, nga 12 qarqe, mandatet shpërndahen midis dy partive më të mëdha në vend, me përjashtim të 3 qarqeve në të cilat kanë fituar mandat edhe kandidatët të partive të treta (përkatësisht Tirana-dy parti, kanë fituar 3 mandate, Fieri-1 parti ka fituar 1 mandat dhe Shkodra-2 parti kanë fituar 3 mandate). Kështu, në total, nga 140 mandate, 39 do të fitohen nga kandidatët e listës që i nënshtrohen votimit parapëlqyes, ndërsa 99 mandate nga kandidatët e listës së fiksuar. Po kështu, rezulton se votimi parapëlqyes është i zbatueshëm vetëm për dy partitë më të mëdha, të cilat pasi plotësohet numri i mandateve për listën me renditje të fiksuar mund të shpërndajnë mandate edhe për listën e kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes. Përkundrazi, për partitë e tjera më të vogla kjo mundësi nuk zbatohet në asnjë qark (të paktën nisur nga rezultatet e votimeve të mëparshme), për shkak se numri i mandateve që këto parti politike fitojnë është 1 ose 2, duke u përzgjedhur kandidati i listës me renditje të fiksuar dhe duke mos pasur mundësi që të vijohet me listën e kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes. Ky shembull ilustron se mekanizmi ligjor i shpërndarjes së mandateve largon haptazi parashikimin kushtetues nga zbatimi në praktikë, duke e shndërruar votimin parapëlqyes në të drejtë iluzive.

15. Për sa më sipër, ne, gjyqtaret në pakicë, vlerësojmë se dispozitat aktuale nuk përmbushin parashikimet e nenit 64 të Kushtetutës për garantimin e votimit parapëlqyes për dy të tretat e listës shumëmemërore, cenojnë të drejtën për të zgjedhur, si dhe parimet themelore të shtetit të së drejtës dhe demokracisë përfaqësuese. Në këtë mënyrë, një sistem ku votuesit mund të zgjedhin kandidatin e tyre të preferuar, por nuk kanë asnjë garanci se preferenca e tyre do të ndikojë në rezultatin final të zgjedhjeve, cenon vetë thelbin e së drejtës së votës. Parashikimi në nivel kushtetues i votimit parapëlqyes kishte qëllim dhënien shtetasve të së drejtës për të kontrolluar personat që i përfaqësojnë, në ndryshim nga sistemi i mëparshëm i listave të mbyllura dhe kandidatëve të paracaktuar.

16. *Së katërti*, edhe pretendimi tjetër se parashikimi i presjes dhjetore në nenin 67 të Kodit Zgjedhor cenon garantimin e parashikimit kushtetues të votimit parapëlqyes, është i bazuar. Pika 2 e nenit 67, ndër të tjera, ka parashikuar se numri i përgjithshëm i kandidatëve në listën me renditje të fiksuar është i barabartë me numrin e mandateve për çdo zonë zgjedhore pjesëtuar për tre. Kur nga ky pjesëtim nuk rezulton numër i plotë mandatesh, atëherë në rast se presja dhjetore, si pasojë e pjesëtimit, është e barabartë ose më e madhe se 0,5, lista përmbillet me numrin e plotë pasrendës, ndërsa kur si pasojë e pjesëtimit rezulton presja dhjetore më e vogël se 0,5, lista shumëmemërore me renditje të fiksuar e kandidatëve mbyllet me numrin e plotë pararendës. Ndonëse vlerësojmë se rrumbullakosja e numrit të mandateve pas presjes dhjetore përbën një formë praktike të përllogaritjes matematikore të numrit të votave, e cila kërkon detyrimisht një numër të plotë për dhënien e mandatit kandidatit fitues, konstatojmë se ligjvënësi ka parashikuar se kjo përllogaritje në disa raste shkon në favor të kandidatëve të listës me renditje të fiksuar. Për ilustrim, kërkuesit kanë paraqitur rastin e qarkut Shkodër, në të cilin një e treta e numrit 11 (numri i mandateve) është 3,66, ndërsa dy të tretat 7,33. Sipas parashikimit aktual të Kodit Zgjedhor, numri 3,6 (i cili i përket numrit të mandateve të listës me renditje të fiksuar - pra një e treta), do të rrumbullakoset me 4 mandate. Kurse numri 7,33 (që i përket listës së kandidatëve që i nënshtrohen votimit parapëlqyes-pra dy e treta), do të rrumbullakoset me 7 mandate, i cili është nën pragun kushtetues “jo më pak se dy e treta” (7 është më e vogël se 7,33).

17. Në vlerësimin tonë, dispozita ligjore nuk mund të shkojë në kundërshtim me atë çka ka parashikuar Kushtetuta, pasi, sikurse ka theksuar Gjykata në jurisprudencën e saj, përmbajtja e dispozitës kushtetuese nuk mund të mënjanohet ose të tejkalohet, duke u dhënë përparësi akteve juridike që dalin në bazë dhe për zbatim të Kushtetutës dhe se atë që nuk ka dashur ta bëjë Kushtetuta, nuk mund ta bëjë ligji (*shih vendimet nr. 36, datë 4.11.2021; nr. 25, datë 5.12.2008; nr. 29, datë 9.11.2005, të Gjykatës Kushtetuese*). Në rastin kur dispozitat ligjore janë në tejkalim të normave kushtetuese, Gjykata

ka vlerësuar se është prekur, veç të tjerash, edhe parimi i shtetit të së drejtës, i shprehur me përparësinë e normave të Kushtetutës në raport me normat e tjera ligjore (*shih vendimin nr. 25, datë 5.12.2008, të Gjykatës Kushtetuese*).

18. Në përfundim, mbështetur në argumentet e mësipërme, ne, gjyqtaret në pakicë, vlerësojmë se Gjykata duhej të kishte pranuar kërkesën e kërkuësve dhe të vendoste shfuqizimin e lidhëzës “dhe” në nenin 67 të Kodit Zgjedhor, parashikimin për rrumbullakosjen e presjes dhjetore në favor të kandidatëve të listës shumemërore me renditje të fiksuar, si dhe paragrafin e tretë të nenit 163 të këtij kodi, sipas arsyetimit të mësipërm.

Anëtarë: Fiona Papajorgji, Marsida Xhaferllari